

Türkiye’de Yapılan Metin Tenkidi Araştırmaları Kaynakçası ve Değerlendirilmesi

Mehmet Ali Çalgan | 0000-0002-5780-5067 | mehmetcalgan@gmail.com

Adıyaman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis ABD, Adıyaman, Türkiye

ROR ID: 02s4gkg68

Öz

Hadiste metin tenkidi konusu güncelliğini korumakta, ülkemizde ve İslam dünyasında bu sahada yapılan akademik çalışmalar hızla artmakta ve bu sebeple bu çalışmaların takibi zorlaşmaktadır. Bu makalenin amacı hadis sahasında metin tenkidine dair bugüne kadar hazırlanmış olan akademik nitelikli makale, tez ve kitapların bir listesini sunmak ve genel bir değerlendirmesini yapmaktır. Tespitimize göre metin tenkidi konusunda toplam 341 çalışma yapılmış olup bunların 194’ü makale, 35’i doktora tezi, 52’si yüksek lisans tezi ve 60’i kitaptır. Çalışmamızda bu eserler birincil seviyede şu ana başlıklara göre tasnif edilmiştir: Günümüzde Yapılan Metin Tenkitleri, Genel ve Teorik Konular, Metin Tenkidinin Kıstasları, Muhaddislerin Geçmişteki Metin Tenkidi Tatbikatı, Metin Tenkidinin Öncülleri, Metin Tenkidinin Sorunları, Ravi Tasarrufları, Metin Tenkidiyle İlgili Diğer Konular. Metin tenkidi çalışmalarının bu ana başlıklara göre dağılımına bakıldığında en fazla çalışmanın “Günümüzde Yapılan Metin Tenkitleri” başlığında olduğu görülmektedir. Kanaatimizce bu dağılımda daha fazla öncelik hak eden bazı konular arka planda kalmıştır. Zira ravi tasarrufları, metin tenkidinin sorunları, öncülleri, kıstasları ve genel mahiyeti gibi meseleler hakkında yeterli seviyede araştırma yapılarak güçlü bir teorik ve metodolojik zemin hazırlanmadan metin tenkidine yönelmesi isabetli sonuçlar alınmasını zorlaştıracaktır. Ayrıca, muhaddislerin metin tenkidi tatbikatı konusunun da yine teorik arka plan çalışmaları yapıldıktan sonra daha fazla incelenmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler

Hadis, Tenkid, Hadis Tenkidi, Metin Tenkidi, Kaynakça.

Atıf Bilgisi

Çalgan, Mehmet Ali. “Türkiye’de Yapılan Metin Tenkidi Araştırmaları Kaynakçası ve Değerlendirilmesi”. *Trabzon İlahiyat Dergisi* 11/1 (Haziran 2024), 269-304.

<https://doi.org/10.33718/tid.1465760>

Geliş Tarihi : 05.04.2024

Kabul Tarihi : 05.06.2024

Yayın Tarihi : 30.06.2024

Değerlendirme : İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Etik Beyan : Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Taraması : Yapıldı - iThenticate

Çıkar Çatışması : Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman : Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans : Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Bibliography of Content Criticism Studies in Turkey and Its Evaluation

Mehmet Ali Calgan | 0000-0002-5780-5067 | mehmetcalgan@gmail.com

Adiyaman University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Hadith, Adiyaman, Türkiye

ROR ID: 02s4gkg68

Abstract

The subject of content criticism in ḥadīth remains current and academic studies in this field are increasing rapidly in our country and in the Islamic world. Therefore it is becoming difficult to follow these studies. The purpose of this article is to present a list of academic articles, theses and books prepared so far in the field of content criticism in ḥadīth in Turkey and to make a general evaluation. According to our determination, a total of 341 studies have been conducted on content criticism, 194 of which are articles, 35 doctoral theses, 52 master's theses and 60 books. In our study, these works have been classified under the following main headings at the primary level: Contemporary Content Criticisms, General and Theoretical Issues, Criteria of Content Criticism, Content Criticism Practice of Ḥadīths in the Past, Premises of Content Criticism, Problems of Content Criticism, Transmitter Interventions, Other Topics Related to Content Criticism. When we look at the distribution of content criticism studies according to these main headings, it is seen that the most studies are under the title of "Contemporary Content Criticisms". In our opinion, according to this distribution some issues that deserve more priority have been less studied. This is because, conducting content criticism without preparing a strong theoretical and methodological basis by conducting sufficient research on issues such as transmitter interventions, problems, premises, criteria and general nature of content criticism will make it difficult to obtain accurate results.

Keywords

Ḥadīth, Criticism, Ḥadīth Criticism, Content Criticism, Bibliography.

Citation

Calgan, Mehmet Ali. "Bibliography of Content Criticism Studies in Turkey and Its Evaluation". *Trabzon Theology Journal* 11/1 (June 2024), 269-304.

<https://doi.org/10.33718/tid.1465760>

Date of Submission : 05.04.2024

Date of Acceptance : 05.06.2024

Date of Publication : 30.06.2024

Peer-Review : Double anonymized - Two External

Ethical Statement : It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Plagiarism Checks : Yes - iThenticate

Conflicts of Interest : The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support : The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Copyright & License : Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Türkiye’de ve dünyada hadiste metin tenkidi konusu güncelliğini korumaktadır. Bu sahada bir yandan muhaddislerin metin tenkidi faaliyetleri araştırılmakta diğer yandan manası sorunlu görülen birtakım hadisler metin tenkidine tabi tutulmaktadır. Ayrıca metin tenkidi konusuyla alakalı olarak ravi tasarrufları, erken dönemde hadis tenkidi, metin tenkidinin sorunları gibi meseleler de incelemelere konu olmaktadır.¹

Ülkemizde son dönemde ilahiyat ve İslami ilimler fakültelerindeki artışa da bağlı olarak akademinin içindeki ve dışındaki hadis araştırmacıların ürettikleri araştırmaların takibi giderek zorlaşmaktadır. Bu sebeple bilhassa metin tenkidi konusuyla ilgilenen araştırmacılara kolaylık sağlamak için ülkemizde bu konuda bugüne kadar yapılmış akademik makale, tez ve kitap çalışmalarının toplu bir listesini hazırlamanın faydalı olacağı düşüncesi bizi böyle bir kaynakça hazırlamaya sevk etmiştir. Çiftçi bir çalışmada metin tenkidi konusunda yapılmış altı doktora tezini kısaca tanıtmıştır.² Ürkmez ise 2013 senesinde yaptığı bir çalışmada hem sened hem de metin tenkidi konulu araştırmaları listelemiş olmakla beraber aradan geçen zaman güncel bir çalışmayı gerekli kılmıştır.³ Hadis araştırmalarını konu alan diğer bir takım kaynakça çalışmaları yapılmış olsa da gerek kapsam gerek güncellik açısından bu çalışmalar bizim çalışmamızın hedefini karşılamaktan uzaktır.⁴

Metin tenkidiyle alakalı çalışmaların tespiti için çeşitli kaynaklardan istifade edilmiştir. Öncelikle YÖK Akademik web sayfasından ülkemizde görevli hadis akademisyenlerinin makale ve kitap çalışmalarına ulaşılmıştır. Ancak üniversiteden ayrılmış veya üniversite dışında görevli araştırmacıların makalelerine ulaşmak için Dergipark web sayfasında “hadis” anahtar kelimesi kullanılarak tarama yapılmıştır.⁵ Tezlerin taranmasında İSAM’ın matbu olarak hazırladığı Tezler Kataloğu’na⁶ ve yine İSAM’ın internet sayfasında bulunan ilahiyat tezleri veri tabanına başvurulmuştur. Kitapların taranmasında YÖK Akademi web

1 Hadis metinlerinin mana yönünden tenkidine muhteva tenkidi hem lafız hem de mana yönünden tenkidine ise metin tenkidi denmektedir. Dolayısıyla metin tenkidi kavramı, muhteva tenkidini de içine alan bir üst kavramdır. bk. Salahattin Polat, *Metin Tenkidi*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2019), 293; Mehmet Ali Çalğan, *Muhaddisler Muhteva Tenkidi Yaptı mı?* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2023), 47-49. Bu çalışmada yer verilen ülkemizdeki araştırmaların neredeyse tamamı muhteva tenkidi kapsamına girmekle beraber bunların başlıklarında genelde “muhteva” yerine “metin” kelimesi yer almaktadır. Dolayısıyla bir karışıklığa mahal vermemek için muhteva tenkidi kavramını yazımızda kullanmıyor, yayınlarda izlenen genel teâmile uyarak metin tenkidi kavramını tercih ediyoruz. Sadece lafız hatalarının tenkidini inceleyen sayılı çalışmalardan bir örnek için bk. Ahmet Ökdem, *Hadis Tenkidinde Tariklerin Karşılaştırılmasının Kuralları* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2019).

2 Mehmet Ermin Çiftçi, “Günümüz Türkiye’inde Metin Tenkidi ile İlgili Metodoloji Çalışmaları”, *Darülahdis: İslami Araştırmalar Dergisi* 1 (2021), 118-138.

3 Ahmed Ürkmez, “Tenkit Temelli Türkçe Hadis Çalışmaları Bibliyografyası”, *Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* - 17/55 (2013), 201-224.

4 Örneğin bk. Halit Özkan, “Cumhuriyet Dönemi Hadis Çalışmaları: Bir Hasıla”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11/21 (2013), 9-39; Erdinç Ahatlı, “Cumhuriyet Dönemi Hadis Şerhçiliği Bibliyografyası”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11/21 (2013), 201-270; Betül Yılmazörnek, “Türkiye’de Hadis Usûlü Alanında Hazırlanan Tezler -Bir Liste Çalışması-”, *Hadis Tetkikleri Dergisi* 12/1 (2014), 103-130; Recep Emin Gül, “2012-2017 Yıllarında Türkiye’de Yapılan Hadis Tezleri Bibliyografyası ve Değerlendirilmesi”, *Mizânü’l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 6 (2018), 93-123.

5 İSAM makale veri tabanında makalelerin anahtar kelimeleri üzerinden arama maalesef yapılamamaktadır. Ancak gerekli noktalarda bu veri tabanından da istifade edilmiştir.

6 İsmail E. Erünsal vd., *İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu (1953-2015)* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2017).

sayfasına ilave olarak “Hadis Literatürü” isimli web sayfasında⁷ bulunan “2011 – 2024 yılları arasında basımı gerçekleştirilen hadise dair kitap listesi” isimli çalışmadan istifade edilmiştir. Taramalarda bir çalışmanın başlığında doğrudan “metin” veya “tenkit” gibi kelimeler geçmesinden ziyade muhtevanın metin tenkidi konusuyla alakalı olmasına dikkat edilmiştir. Yaptığımız taramalar bu sayılan kaynaklardaki çalışmaların başlıklarının tek tek incelenmesi ve ihtiyaç halinde çalışmaların içeriklerine bakılması şeklinde gerçekleşmiştir. Çeviri çalışmalar çalışmamız kapsamına dahil edilmemiştir. Zira ülkemiz dışındaki araştırmalar için müstakil bir kaynakça hazırlanması gerektiği kanaatindeyiz. Elbette izlediğimiz yöntemden veya tarafımızdan kaynaklı olarak bazı çalışmalar eksik kalmış olabilir; ancak ilgili çalışmaların büyük oranda tespit edildiği kanaatindeyiz.

Yukarıda bahsi geçen yöntem neticesinde ulaştığımız sonuca göre ülkemizde toplam 194 makale, 35 doktora ve 52 yüksek lisans olmak üzere toplam 87 tez ve 60 kitap çalışması yapılmıştır. Sayısı 341’e ulaşan bu çalışmaların sunumunda birincil seviyede konulara göre tasnifin daha uygun olacağı düşüncesinden hareketle belirlediğimiz sekiz konuya⁸ göre ana başlıklar oluşturulmuş, bu ana başlıkların altında ikincil seviyede ise sırasıyla makaleler, tezler ve kitaplar kendi içlerinde alfabetik bir sırayla listelenmiştir. Bazı çalışmaların birden fazla konuyu ilgilendiren yönleri olmakla beraber tekrara düşülmemesi için bu çalışmalar sadece ilgili olduğu bir konu altında listelenmiştir. Bazı tezler kitap olarak da yayınlanmış olup bu durumlarda hem teze hem de kitaba yer verilmiştir. Çalışmamızın sonunda genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1. Günümüzde Yapılan Metin Tenkitleri

1.1. Makaleler

Akalın, İsa. “Erkeğe, Karısını Niçin Dövdüğü Sorulmaz” Rivâyetinin Merfû’ Hadîs-Mevkûf Hadîs İltibası Açısından Tahlili”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 13/26 (2015), 143-159.

Akyüz, Hüseyin. “İbn Ebî Serh’in Kur’an’ı Tahrif Ettiğine Dair Rivayetlerin İsnad ve Metin Tenkidi”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/5 (2018), 11-39.

Akyüz, Hüseyin. “Kertenkelenin Öldürülmesi ile İlgili Hadislerin Tahlil ve Tenkidi”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13/1 (2013), 173-214.

Akyüz, Hüseyin. “Peygamberimizin Mizahla İlgili Hadislerinin Senet ve Metin Yönünden Tenkidi”. *Diyanet İlmî Dergi* 50/3 (2014), 123-144.

Akyüz, Hüseyin. “Yemekte Sağ Elin Kullanılmasıyla İlgili Bir Rivayetin Senet ve Metin Tenkidi”. *Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Akademik Dergisi - Sosyal Bilimler* – 18/59 (2014), 1-30.

Albayrak, Zeynep. “İsnad ve Metin Analizi Üzerine Örnek Bir Çalışma” *Darülhadis: İslami Araştırmalar Dergisi* 2 (2022), 268-303.

Aşıkutlu, Emin. ““Arkasından Ağlanması Sebebiyle Ölüye Azap Edilir” Hadisine Sosyo-Kültürel Bağlamda Bir Yaklaşım”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/2

7 Güncel Hadis Literatürü ve Araştırmaları (HL), “Hadis Literatürü” (Erişim 01 Nisan 2024.)

8 Bu sekiz konu şunlardır: Günümüzde Yapılan Metin Tenkitleri, Genel ve Teorik Konular, Metin Tenkidinin Kistasları, Muhaddislerin Geçmişteki Metin Tenkidi Tatbikatı, Metin Tenkidinin Öncülleri, Metin Tenkidinin Sorunları, Ravi Tasarrufları, Metin Tenkidıyla İlgili Diğer Konular.

(2006), 33-66.

Ateş, Ali Osman. “Hz. Süleymân’ın Yemîni”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2001), 47-67.

Avcı, Ekrem. “Haccın Günahlara Kefaret Oluşuna Dair Hadisin Sened ve Metin Açısından Değerlendirilmesi”. *Darülhadis: İslami Araştırmalar Dergisi* 1 (2021), 139-167.

Aydoğdu, Necdet. “‘Müslüman Sövmek Fâsıklık, Onu Öldürmek Küfürdür’ Hadisi Üzerine Bazı Mülâhazalar”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 20/2 (2022), 339-360.

Bağcı, H. Musa. “Kader İnancının Siyasetle İlişkisi ve Bu İlişkinin Hadis Uydurmadaki Rolü”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2000), 105-133.

Bakkal, Ali. “Kadının Kaburga Kemiğinden Yaratıldığını Belirten Rivayetler Hakkında Bir Değerlendirme”. *İlahiyat Akademi* 18 (2023), 53-85.

Başaran, Serkan. “Salavatların Arzı Bağlamında Hz. Peygamber’in Vefatından Sonra Ümmetiyle İrtibatının İmkânı”. *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/1 (2019), 299-323.

Bayraktutar, Muammer. “Arabın Arap Olmayana Takvâ Dışında Bir Üstünlüğü Yoktur” Hadîsinin Hz. Peygamber’e İsnâdına Yönelik Fazlur Rahman’ın Eleştirileri ve Değerlendirilmesi”. *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 9/1 (2012), 31-80.

Canikli, İlyas. “Siyasî Kültürde Saltanata Dayanak Kabul Edilen Rivayet Üzerine Bir Değerlendirme”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6/4 (2006), 265-295.

Çakın, Kâmil. “Peygamberimize Büyü Yapılması ile İlgili Rivayetler (İdeoloji ile Realitenin Çatışma Alanına Bir Örnek)”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1 (2017), 25-54.

Çelikan, Serkan. “İsnâd ve Metin Özellikleri Bakımından ‘Velî Kuluma Düşmanlık Edene Savaş İlan Ederim...’ Hadisi”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50 (2023), 83-102.

Çetin, Mehmet. “Kazâ Kelimesinin Semantik Tahlili ve ‘... Hz. Peygamber Döneminde Hayız Olduğumuzda Orucu Kazâ Etmekle Emredilirdik. Namazı Kazâ Etmekle Emredilmezdik’ Hadisinin Değerlendirilmesi”. *İslami İlimler Dergisi* 18/1 (Mart 2023), 47-76.

Çiftçi, Şaban. “Allah Âdem’i Kendi Sûretinde Yaratmıştır” Hadisinin Tahrir ve Değerlendirilmesi”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2014), 1-20.

Çiftçi, Mehmet Emin. “Arapları Üç Şeyden Dolayı Seviniz” Rivâyetinin İsnad ve Metin Açısından Tahlili. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/2 (2021), 751-774.

Dayhan, Ahmet Tahir. “Çocuğun Namaz Eğitimi İle İlgili Bir Hadis Tahlilinin Tahlili”. *Marife: Bilimsel Birikim*. 3/2 (2003), 29-58.

Doğan, Halil İbrahim. “Ölü Yıkayanın Gusül ve Taşyanın Abdest Almasıyla İlgili Rivayetlerin Sened ve Metin Açısından Değerlendirilmesi”. *Dergiabant: Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (2023), 21-44.

Dülber, Hatice. “Hz. Peygamber’in Kadının Dövülmesine İzin Verdiği İfade Edilen Rivayetin Senet ve Metin Açısından Tahlili”. *Asos Journal: The Journal of Academic Social Science* 7/99 (2019), 100-122.

Dülber, Hatice. “Hz. Peygamber’in (Sav) Çok Az Bir Katlıkla Yetmiş Kişi veya Seksen Kişiyi Doyduğunu İfade Eden Rivayetin Sened ve Metin Yönünden Değerlendirilmesi”. *The Journal of Academic Social Science Studies* 97 (2023), 141-158.

Ece, Abdurrahman. “Boşanma Hakkındaki Bir Hadisin Tahlili”. *Anemon: Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/5 (2018), 693-705.

Ece, Abdurrahman. “Mescitler ile Çarşı Pazarları Niteleyen Bir Rivayetin Tahlili”. *Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2018), 284-330.

Eren, İsa - Salih Kesgin. “Kabül ve Red Yönünden ‘Fidâ Hadisi’nin Tahlili”. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 12/3 (2022), 2245-2267.

Eren, Muhammet Emin. “Tarihsel Bağlam ve İsrâiliyyâtın Rivayetlerin Oluşumundaki Etkisi –Nüzulü İsa İle Alâkalı Bir Rivayet Bağlamında–”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/1 (Nisan 2011), 255-92.

Erman, Uğur - Aydın, M. Sabih. “Çocukların Mescidlerden Uzak Tutulmasını Bildiren Rivayetin Tahrîc Ve Tahlîli”. *Marifetname* 9/2 (Aralık 2022), 377-406.

Ertuğay, Recep. “Oryantalist William Montgomery Watt’ın Kaderle İlgili Hadislere Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış”. *Bilimname: Düşünce Platformu* 48 (2022/2), 831-859.

Ertürk, Mustafa, “Çocuğun Dîni Eğitiminde Kullanılan Bir Hadis ve Tahlîli”. *Marife: Bilimsel Birikim*. 2/2 (2002), 53-79.

Ertürk, Mustafa. “Şiddet İçerikli Bazı Rivayetlerin Tahlili ve Tenkidi”. *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2002), 71-99.

Ertürk, Mustafa. “Tecdid Hadisinin Metin Tenkidi Açısından Değerlendirilmesi”. *İslâmî Araştırmalar* 10/1-2-3 (1997), 125-137.

Genç, Mustafa. “‘İlmi Çin’de De Olsa Talep Edin, Çünkü İlim Talep Etmek Her Müslümana Farzdır’ Rivayetinin Sened ve Metin Analizi”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/43 (Haziran 2021), 247-275.

Gökalp, Murat. “Hicrî İlk Üç Asır Özelinde Sened ve Metin Kritiği Bağlamında Gurabâ Rivayetinin Değerlendirilmesi”. *Dinî Araştırmalar* 9/26 (2006), 177-192.

Gürler, Kadir. “Kadının Yöneticiliği Meselesi -Bir Hadisin Okunuşu ve Eleştirisi-”. *Dinî Araştırmalar* 4/11 (2001), 67-94.

Gürler, Kadir. “Kur’ân’ın Re’y ile Tefsirini Yasaklayan Rivâyetlere Eleştirel Bir Yaklaşım”. *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/5 (2004), 17-46.

Hacıoğlu, Nejla. “Ümmü Süleym ile İlgili Bir Rivayetin İsnad ve Metin Analizi”. *Şarkiyat* 13/1 (Nisan 2021), 258-286.

Hoşab, Fahri. “Hadîslerin Doğru Anlaşılmasında Mecâzın Önemi ve Tokalaşmaya Dair Bir Hadîsin Tahlîli”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 12/24 (2014), 71-87.

Kahraman, Hüseyin - Mehmet Şakar. “Hz. Peygamber’in İlk Vahyin Akabinde İntiharı

Düşünmesi ile İlgili Rivayetlerin Tahlil ve Tenkidi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/1 (2017), 151-189.

Kahraman, Hüseyin. “W. Montgomery Watt’ın İslâm ve Hadis Algısı Bağlamında “Tanrı Sûretinde Yaratılma” İsimli Makâlesinin Tahlil ve Tenkidi”. *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi* 6/1 (2006), 169-194.

Kahraman, Hüseyin. “Sûret Hadisi Üzerine Bağlam Esaslı Bir Tahlil Denemesi”. *Hadis Tetkikleri Dergisi*. 1/1 (2003), 51-70.

Karabulut, Fuat. “Recm Cezasının Hz. Peygamber’in Uygulamaları Işığında Değerlendirilmesi”. *Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Akademi Dergisi -Sosyal Bilimler-* 16/50 (2012), 89-112.

Karacabey, Salih. “Hadislerin Metin Tenkidinde Fiilî Sünnete Müracaatın Önemi Bağlamında Kadınların ve Çocukların Camiye Gitmeleri ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000), 253-276.

Karahan, Abdullah. “Zamana Sövmeyi Yasaklayan Hadisin Tenkid ve Tetkiki”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/2 (2008), 463-518.

Kazan, Tahsin. “Hadislerde Metin Tenkidi: Yedi Arz Rivayeti Örneği”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 14/82 (2021), 9-19.

Keleş, Ahmet. “Apokaliptik Hadis Edebiyatı ve Problemleri- “Hilafet Benden Sonra Otuz Senedir” Hadisi Örneği”. *İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* 4/7 (2006), 37-54.

Keleş, Ahmet. “Hadis İlminde İsnadın Otoritesi veya Akla Rağmen Hadis Okuyuculuğunun Çağdaş Bir Örneği “Recm Cezası” Çalışmasına Eleştirel Bir Bakış”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2004), 41-84.

Keleş, Ahmet. “Kadınlar ile Tokalaşmanın Haramlığını Bildiren Hadislere Semantik Bir Analiz”. *İslâmî Araştırmalar* 14/3-4 (2001), 517-528.

Kesgin, Salih. “(Hastalıkta) Bulaşıcılık Yoktur” Hadisinin İsnad ve Metin Açısından Tahlili”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/26 (2014), 83-120.

Kesgin, Salih. “Yahudileri ve Hıristiyanları Arap Yarımadasından Çıkaracağım.” Hadisi Üzerine Senet ve Metin Eksenli Bir Analiz”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/1 (2012), 193-218.

Kırbaçoğlu, Hayri. “Hz. İsa’yı Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi”. *İslamiyat* 3/4 (2000).

Kırbaçoğlu, Hayri. “İslam’a Yaman Sanal Şiddet: Recm ve İrtidad Meselesi”. *İslamiyat* 5/1 (2002).

Kızılkaya Yılmaz, Rahile. “İhtilâfü’l-Hadis İlmi Açısından Kadının Mahremsiz Yolculuğu”. *Diyanet İlmi Dergi* 68/1 (2022), 263-300.

Koca, Suat. “Hadis, Mesh (Metamorfoz) ve Kültürel Bağlam: Farelerin Dönüşüme Uğramış Yahudiler Olabileceğine Dair Bir Sahîlhayn Rivayetinin Tahlili”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59/2 (2018), 1-64.

Köktaş, Yavuz. “Allah’ın Düşmanının Kızı!”: Bir Metin Tenkidi Örneği”. *Hadis ve Siyer Araştırmaları* 1/1 (2015), 235-248.

Köktaş, Yavuz. "Hadislerde Geçen "Sultan" Kelimesine Dair". *Usûl: İslâm Araştırmaları* 9 (2008), 229-242.

Köktaş, Yavuz. "Hadiste İlet: Ümmetin Faziletiyle İlgili Bir Hadisin Değerlendirilmesi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2002), 41-73.

Köktaş, Yavuz. "Kaderiyye ve Mürcie ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi". *Hadis Tetkikleri Dergisi*. 1/2 (2003), 113-143.

Köktaş, Yavuz. "Mevdudî'nin Hadisle İlgili Görüşleri ve Hadis Tahlilleri Üzerine". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2003), 13-52.

Köktaş, Yavuz. "Mevdudî'nin Hadisle İlgili Görüşleri ve Hadis Tahlilleri Üzerine (II)". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2004), 145-168.

Kutlay, Halil İbrahim. "Hadislerin Kutsal Kitapla İrtibatı ve Ondan Etkilendiği İddialarının 'Ömrünün Uzamasını, Rızkının Artmasını İsteyen Sıla-i Rahim Yapsın' Hadisi Bağlamında Değerlendirilmesi". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 10/2 (2012), 23-40.

Küçükosman, Hasan. "Hz. Peygamber'e İsnad Edilen Müstehcen İçerikli Bir Rivayetin Tahlil ve Tenkidi". *Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/2 (2022), 635-688.

Mollaibrahimoğlu, Cemil Cahit. "Ölünün Ardından Ağlamaya Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4/2 (2018), 540-562.

Nur Yamanus, Ayşe. "Hadislerde Görülen İhtilâfın Muhtelifü'l-Hadîs İlmi Çerçevesinde Giderilmesi: Seferde Oruç Meselesi Örneği". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 14/1 (2016), 149-163.

Oktan, Yusuf. "Ritüel, Batıl İnanç ve Bilimsel Veriler Bağlamında Hapşırma ve Esnemeye İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi". *Tokat İlmîyat Dergisi* 8/2 (2020), 573-599.

Onay, İsa. "İmraetî lâ Teruddü Yede Lâmis/Karım Kendisine Dokunan Eli Geri Çevirmiyor" Rivayetinin Sened ve Metin Tahlili". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 15/1 (2023), 416-435.

Oruçhan, Osman. "Ümmetimden Yetmiş Bin Kişi Cennete Sorgusuz Girecektir" Hadisi Üzerine Metin Eksenli Bir Analiz ve Değerlendirme". *The Journal of Academic Social Science Studies* 6/2 (2013), 1769-1802.

Oruçhan, Osman. "İnsan İskeletindeki Kemik/Eklem Sayısı Hakkında Bilgi İçeren Hadisler Üzerine Eleştirel Bir Araştırma". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6/3 (2017), 1509-1534.

Özdemir, Ömer Ali. "Köpek Öldürme ile İlgili Hadis Rivayetlerinin Tahlili ve Değerlendirilmesi". *Umde: Dini Tetkikler Dergisi* 5/2 (2022), 262-279.

Özdemir, Veysel. "Kabir Azâbı ile İlgili Bazı Hadîslerin Metin ve İçerikleri Üzerine Bir İnceleme". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (2014), 55-123.

Özüdoğru, Bekir - Muhammed Mustafa Yılmaz. "Kokusu, Tadı ve Rengi Değişmedikçe Su Temizdir...> Rivayeti: Zayıf Hadis-i İcmâ İlişkisi Bağlamında Bir İnceleme". *Hadith* 10 (2023), 1-32.

Paksoy, Kadir. “Sa’lebe Hadisinin Sened ve Metin Açısından Tenkidi”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 2/2 (2004), 63-85.

Sağlam, İbrahim. “‘Uğursuzluk Üç Şeydedir...’ Rivayetinin İsnad ve Metin Yönünden Tahlili”. *Kırıkkale Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi* 2/3 (2017), 81-108.

Sakallı, Talat. “Bir Hadis Tenkidi Örneği Uc (A’vec) Efsanesi”. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/9 (Ocak 1996), 91-96.

Sıddık, Muhammed. “Peygamber’in Tasarruflarını Anlamada Bağlamın Rolü İnsanlar İnanıncaya kadar Onlarla Savaşılmasını Emreden Hadislerin Teorik ve Uygulamalı bir Tetkiki”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 20/1 (2022), 47-59.

Sifil, Ebubekir. “Efendimiz (S. A. V.) İntihar Etmeyi Düşündü mü?”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 15/2 (2017), 161-170.

Sifil, Ebubekir. “Rivâyetler Işığında Hz. Ali’nin Hz. Ebû Bekr’e Bey’atı”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 20/2 (2022), 219-243.

Sifil, Ebubekir. “Sünnî Kaynaklarda Yer Alan ‘Şî’a’nın Üstünlüğü’ Temalı Hadislerin Metin Tenkidi ve Delâleti Üzerine”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 12/1 (2014), 7-22.

Şişman, Merve. “Nefsin (Canın) Korunması İlkesine Muhalif Bazı Rivayetler ve Tahlili”. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/1 (2022), 1-10.

Tatlı, Bekir. “Modern Hadis Tenkit Üslûbu Üzerine -Cibril Hadisi İle İlgili Temelsiz Bir Eleştirinin Eleştirisi-”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2010), 67-85.

Tuzcu, Recep. “İsnad ve Metin Açısından Salavat Hakkındaki Bazı Rivayetlerin Tenkidi”. *Mütefekkir* 7/14 (Aralık 2020), 367-390.

Ürkmez, Ahmed. “Kaynak Değeri ve İçerik Tenkidi Açısından ‘Üç Yerde Yalan’ Rivayeti”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2012), 9-34.

Yağcı, Hızır. “Hz. Peygamber’in Münafıkları Mescitten Kovduğuna Yönelik Bir Rivâyetin İsnad ve Metin Tahlili”. *Rize İlahiyat Dergisi* 24 (Ekim 2023), 259-271.

Yarba, Rıdvan. “Hz. Peygamber’e (s.a.v.) İsnad Edilen Olumsuz Söz ve Fillerle İlgili Bir Hadisin Tahrîc ve Yorumu”. *Şarkiyat* 14/3 (Ocak 2023), 1144-1169.

Yeşil, Mahmut. “Temîm ed-Dârî ve Rivâyetleri”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 21 (2006), 91-114.

Yıldırım, Enbiya. “Hz. Musa’nın Ölüm Meleğini Tokatlaması -Bir Rivayetin Tahlili-”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2009), 21-37.

Yılmaz, Fatih Mehmet. “Namaz Kılanın Önünden Çeşitli Varlıkların Geçmesine Dair Rivâyetlerin Sened ve Metin Yönünden Değerlendirilmesi”. *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 10/22 (2018), 1416-1454.

1.2. Doktora Tezleri

Oğuzay, Rukiye. *Hasâis ve Hadis Literatüründe Hasais Rivayetlerinin Muhteva ve Sened Yönünden Değerlendirilmesi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2018.

1.3. Yüksek Lisans Tezleri

Atak, Emine. *İsrailoğulları Olmasaydı Et Kokmazdı, Havva Olmasaydı Kadın Kocasına İhanet Etmezdi Rivayetinin Hadis Tekniği Açısından Tahlili*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2019.

Bağcı, Hacı Musa. *Hadislere Göre Kader Problemi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 1993.

Büyükdolu, Büşra. “Erkeklerle Kadınlardan Daha Zararlı Bir Fitne Birakmadım” Hadisinin Tahrirci, Tenkidi ve Değerlendirilmesi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, 2022.

Çekiçoğlu, Yasemin. *Sahihayn’da Ebû Hureyre’nin İsrâiliyyat Olarak Nitelendirilen Rivâyetleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2010.

Çetin, Hüseyin. *Metin ve Sened Tenkidi Açısından Meleğin Cenine Ruh Üflemesi ve Kaderini Yazması Hadisinin Değerlendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2008.

Demir, Necip Sefa. *Erîke Hadîsi (Sened ve Metin Tenkidi)*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi, 2018.

Durmuş, Ziya. *Kadınlara İlgili Müttefakun Aleyh Hadislerin Kur’an’a Aykırılığı İddiasının Değerlendirilmesi*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2016.

Kanbaz, İsmail. *Bazı Milletler ve Dillerle İlgili Övgü ya da Yergi İçeren Hadislerin Tahlili (Araplar, Farslılar ve Türkler Bağlamında)*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2006.

Karagöz, Oğuzhan. *Kur’ân’dan Olup Olmadığı İddia Edilen Bazı Sûre ve Âyetlerle İlgili Rivâyetlerin Tahlili*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2007.

Kocaman, Tuğba. *Kadınlara Hakkında “Aklın ve Dinin Noksanlığı” Nitelemesini İçeren Hadisin Tahrirci Tenkidi ve Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2017.

Malkoç, Bülent. *Kıyamet Alametleri ve Gelecek Haberleri Konusunda Hadislerle Kitabı Mukadessin Karşılaştırılması*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2010.

Özdemir, Abdulaziz. *İntiharla İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, 2019.

Semiz, Reyhan. *Cehennem Halkının Çoğunun Kadınlardan Meydana Geldiğine Dair Hadisin Tahrirci, Tenkidi ve Yorumu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2019.

Sever, Fatma. *Kendi İfadesiyle Dünya’dan Hz. Peygamber’e Sevdirenler Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2009.

Surchi, Khairaldeen Ahmed. *Sahihayn’de Kadın Karşıtı Görünen Hadislerin Sened ve Metin Açısından Değerlendirilmesi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2021.

Tan, Hediyeullah. *Kütüb-i Sittede Geçen Kadınlara Dövülmesi İle İlgili Rivayetlerin Sened ve Metin Bakımından Değerlendirilmesi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, 2021.

Ural, Cemal. *Ammâr b. Yâsir’in Azgın Bir Topluluk Tarafından Öldürüleceğine Dair Rivayetin Hadis Tekniği Açısından Tahlili*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2017.

Ünsal, Fatıma. *Hasâis ve Delâil Edebiyatında Hz. Peygamber’e Atfedilen Hissî Mucizelerin Kur’an Çerçevesinde Değerlendirilmesi*. Adana: Çukurova Üniversitesi, 2012.

Yalçın, Fahreddin Yaşar. *Kadınlarla Tokalaşma ve Bevl ile İlgili Hadislerin Muhtelifu’l-Hadis Bağlamında Değerlendirilmesi*. Yozgat: Yozgat Bozok Üniversitesi, 2021.

Yarba, Rıdvan. *Kaderle İlgili Bir Hadisin Tahlili*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, 2010.

Yazıcı, Mehmet Nuri. *Gadir-i Hum Rivayetlerinin Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2010.

Yılmaz, Mehmet. *Sahihayn’daki Müdrec Hadisler ve Bunların Genel Bir Değerlendirmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, 1994.

1.4. Kitaplar

Ağırman, Cemal. *Kadının Yaratılışı/İlgili Rivayetler Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2001.

Akyüz, Hüseyin. *Hadislerin Doğru Anlaşılmasında Mecâzın Yeri ve Önemi ‘Develer Şeytanlardan Yaratılmıştır’ Rivayeti Özelinde*. Ankara: Fecr Yayınları, 2023.

Coşkun, Selçuk. *Hadise Bütüncül Bakış*. İstanbul: M.Ü. İFAV Yayınları, 2014.

Keleş, Ahmet. *Hadis İlminde Metin Tenkidi Örnekleri*. İstanbul: Fecr Yayınları, 2017.

Keskin, Yusuf Ziya. *Recm Cezası Ayet ve Hadis Tahlilleri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2001.

Köktaş, Yavuz. *Çelişkili Hadisler ve Çözüm Yolları*. Rize: STS Yayınları, 2015.

Köktaş, Yavuz. *Günümüz Hadis Problemleri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.

Köktaş, Yavuz. *Hız Muhammed Hayatı ve Risaleti İddialar Tartışmalar ve Tesbitler*. İstanbul: İz Yayınları, 2016.

Köktaş, Yavuz. *Kur’an’a Aykırı Görülen Hadisler*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.

Sifil, Ebubekir. *Nüzül-i İsa (Bir İtirazın Tahlili)*. İstanbul: Rihle Kitap Yayınları, 2018.

Yatkın, Nihat. *Hadisi Anlamada Yöntem (Örnek Bir Uygulama)*. İstanbul: M. Ü. İFAV Yayınları, 2013.

Yıldırım, Enbiya. *Hadis Problemleri*. Ankara: Otto Yayınları, 2015.

2. Genel ve Teorik Konular (Hadisin Sıhhati, Muhaddislerin Tenkit Yöntemi, vd.)

2.1. Makaleler

Ayaz, Hacer. “Klasik Hadis Usulünde Metin Tenkidi Tartışmaları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/20 (2021), 325-367.

Bayraktar, İbrahim. “Metin Tenkidi ve Müşkil Hadisler”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat*

Fakültesi Dergisi 12 (1995), 175-226.

Bilen, Mehmet. "Sahih Hadisin Tanımı Üzerine". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1999), 247-260.

Çalgan, Mehmet Ali. "Reddu'l-Hadîs min Ciheti'l-Metn İsimli Çalışma Hakkında Bazı Mülahazalar". *Rize İlahiyat Dergisi* 23 (Nisan 2023), 217-228.

Çiftçi, Mehmet Emin. "Hadis Usûlünde Egemen Sahih Hadis Tanımı ve Problemleri". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2020), 217-241.

Çiftçi, Mehmet Emin. "Yeni Bir Sahih Hadis Tanımı Önerisi". *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 14 (2019), 145-169.

Düzenli, Muhittin. "Klasik Literatürdeki İlet Tanımı ve Kapsamı Üzerine Bazı Mülahazalar". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/2 (2009), 97-121.

Engin, Sezai. "Hadisin Tashîhinde Sened ve Metnin Sıhhat İlişkisine İlet ve Şâz Bağlamında Metodolojik Bir Yaklaşım". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/31 (2015), 141-165.

Kaya, Murat. "Hadislerin Tesbitinde Sened Tenkidinin Tercihi Nedenleri". *Bilimname* 37/1 (2019), 121-140.

Kızıl, Fatma. "Oryantalistlerin Akademik Hadis Araştırmaları: Ana Eğilimler, Yerleşik Kabuller ve Temel İddialar". *Hadis ve Siyer Araştırmaları* 5/1 (2019), 155-245.

Kızıl, Fatma. "Türkiye'de Hadis Araştırmaları ve Oryantalizm". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11/21 (2013), 303-331.

Kızıl, Fatma. "Avrupamerkezciliğin Bir Yansıması Olarak Oryantalist Söylem: Kültürel Ödünç Alma Kavramı". *İnsan ve Toplum* 3/6 (2013), 323-332.

Kızılkaya Yılmaz, Rahile. "Goldziher'in Hadise Yaklaşımını Belirlemesi Açısından Erken Dönem İslam Toplumu Tasavvuru". *Darulfunun İlahiyat* 2 (2021), 421-456.

Koca, Mustafa Kemal. "İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi İsimli Kitap Üzerine Değerlendirmeler". *Hadis ve Siyer Araştırmaları* 3/1 (2017), 79-94.

Özafşar, Mehmet Emin. "Sahih Hadis" Kavramı Üzerine Bir Çözümleme". *İslâmî Araştırmalar* 19/1 (2006), 107-111.

Özçelik, Harun. "Mevzû Hadisleri Tesbitte Metod Farklılıkları". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2004), 193-230.

Polat, Salahattin. "Çok Anlamlı, Çok Boyutlu ve Disiplinlerarası Bir Kavram: 'Metin Tenkidi'". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 6/1 (2008), 7-28.

Sifil, Ebubekir. "İslâm Düşüncesinde Sünnet Üzerine". *Bilgi ve Hikmet* 6 (1994), 126-148.

Syed, Muhammed Mashraib Shah. "Goldziher'in "Hadiste Metin Tenkidi Yapılmadığı" İddiasının Değerlendirilmesi". *Mîzânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 17 (2023), 621-646.

Türcan, Zişan. "Hadisçilerin Rivayet Telakkisi ve İçerik Tenkidi Meselesi". *Türk Akademik*

Araştırmalar Dergisi. 4/2 (2019), 299-316.

Ünal, İsmail Hakkı. “Seçmecî ve Eleştîrel Yaklaşım veya Hz. Peygamber’i (s.a.v) Anlamak”. *İslâmî Araştırmalar* 10/1-2-3 (1997), 42-58.

2.2. Doktora Tezleri

Alpkıray, Abdulcelil. *İhtilâfu’l-Hadis Bağlamında Metin Eksnli Hadis Tenkit Yöntemi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2020.

Çiftçi, Mehmet Emin. *Hadis Usûlünde Sahih Hadisin Tanımı Problemi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, 2019.

Düzenli, Muhittin. *Rivayetlerin Sıhhatinin Tespitinde İlet ve Şâz Olgusunun Fonksiyonu*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2008.

Ertürk, Mustafa. *Metin Tenkidi Prensipleri Açısından Sâhih-i Buhârî’deki Bazı Fiten Hadislerinin Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1995.

Özsoy, Abdulvahap. *Hicrî I. Yüzyıl Hadîs Tenkid Kriterleri ve İlgili Rivâyetlerin Değerlendirilmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2011.

Yıldırım, Enbiya. *Hadiste Metin Tenkidi*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, 1996.

2.3. Yüksek Lisans Tezleri

Aydın, Abdulkadir. *Klasik Hadis Usulüne Yapılan Eleştiriler ve Değerlendirilmesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2020.

Sağır, Sümeyye Şehide. *Müteâriz Hadisler Arasındaki Tercih Sebepleri*. Yalova: Yalova Üniversitesi, 2019.

2.4. Kitaplar

Bayraktutar, Muammer. *Hadis Tespit ve Tenkidinde Mahfuz Kavramı ve Değeri*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2016.

Çalgan, Mehmet Ali. *Muhaddisler Muhteva Tenkidi Yaptı mı?* İstanbul: M. Ü. İFAV Yayınları, 2023.

Çap, Sabri. *Kavramsal Gelişim ve Tanımı Açısından Mevzû Hadis*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023.

Çiftçi, Mehmet Emin. *Hadis Usulünde Sahih Hadis*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2023.

Düzenli, Muhittin. *Hadislerde Gizli Kusurlar*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2016.

Ertürk, Mustafa. *Metin Tenkidi (Gayb ve Fiten Hadisleri Örneği)*. Ankara: Fecr Yayınları, 2005.

Hatiboğlu, Mehmet Said. *Hadis Tedkikleri*. Ankara: Otto Yayınları, 2019.

Hatiboğlu, Mehmet Said. *İslami Tenkid Zihniyeti ve Hadis Tenkidinin Doğuşu*. Ankara: Otto Yayınları, 2016.

Hatiboğlu, Mehmet Said. *Kültürel Mirasımızı Tenkid Zarureti*. Ankara: Otto Yayınları, 2017.

Kesgin, Salih. *Hadiste Metin Tenkidini Yeniden Düşünmek*. Samsun: Üniversite Yayınları, 2016.

Kırbaçoğlu, Hayri. *Alternatif Hadis Metodolojisi*. Ankara: Otto Yayınları, 2015.

Kırbaçoğlu, Hayri. *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.

Köktaş, Yavuz. *Hadis Usûlü Yazıları*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2010.

Özsoy, Abdulvahap. *Hadis Tenkidi Sahâbe ve Tâbiûn Dönemi*. İstanbul: Beka Yayınları, 2016.

Polat, Salahattin. *Hadis Araştırmaları*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017.

Polat, Salahattin. *Metin Tenkidi*. İstanbul: M.Ü. İFAV Yayınları, 2015.

Yıldırım, Enbiya. *Hadiste Metin Tenkidi*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2019.

3. Metin Tenkidinin Kıstasları

3.1. Makaleler

Ağırman, Cemal. “Rivâyetlerin Değerlendirilmesinde Hz. Peygamber’in Şahsiyet ve Konumundan Yararlanmanın Rolü”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Haziran 2003), 21-60.

Alpkıray, Abdulcelil. “Metin Eksenli Hadis Tenkit Yöntemi Olarak Nesh”. *Umde: Dini Tetkikler Dergisi* 6/2 (2023), 261-286.

Arslan, Ali. “Hadis Kaynaklarındaki Tarihe/ Vâkıya Aykırı Rivayetlerin Değerlendirilmesi”. *Hitit Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/16 (2009), 135-158.

Ateş, Ali Osman. “Hadislerin Değerlendirilmesinde Aklın Konumuyla İlgili Bazı Tartışmalar”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/7 (2001), 177-188.

Aydın, Nevzat. “Hadisin Tespit ve Tenkidinde “Maruf/Meşhur Sünnet”in Metodolojik Değeri”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/20 (2011), 139-170.

Coşkun, Selçuk. “Bir Hadisin Hz. Peygambere’e Ait Olup Olmadığını Belirlemede ‘Fitrat’ Kriterinin Kullanımı Üzerine”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 6/1 (2008), 29-46.

Coşkun, Selçuk. “Metin İnşasının Teorik ve Uygulamadaki Bazı Problemleri Üzerine”. *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2015), 37-70.

Çakın, Kâmil. “Hadis’in Kur’an’a Arzı Meselesi”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (1993), 237-262.

Doğanay, Süleyman. “Üslûp ve Edebî Terkîbinden Hareketle Hadis Tenkidi”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 7/1 (2009), 7-28.

Düzenli, Muhittin. “Tecrübi Bilgiden Sezgisel Bilgiye Rivâyetlerin Sıhhatini Belirlemede Sezgisel (İlham) Gücün İmkânı”. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/4 (Ekim 2017), 46-63.

Hıdır, Özcan. “Yahudi Kültürünün Hadislere Etkisi İddiaları Üzerine”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 3/1 (2005), 7-37.

Kalkan Yorulmaz, Nilüfer. “Hadis Tenkidinde Arap Dilinin Kullanımı ve İmkânı Bağlamında Bir İnceleme”. *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9/1 (2023), 579-617.

Kutlay, Halil İbrahim. “Mevzû Hadislerin Tespit ve Tenkidinde Metin Bilgi ve Birikiminin Önemi”. *Fatih Sultan Mehmet İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 14 (2019), 383-397.

Nazlıgöl, Hâbil. “Hadis Seçme ve Değerlendirmede Tabii Hal Yöntemi”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3/2 (2003), 53-88.

Opus, Bahadır. “Ehl-i Hadisin Râvinin Rivayetine Aykırı Amel Etmesi Konusuna Bakış (Ebu Davud Örneği)”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1 (Haziran 2022), 296-307.

Opus, Bahadır. “Hadisteki İletti Tespit ve Tenkit Prensibi: “Fılan Râvinin Rivâyetine Benzemiyor”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 27/1 (2023), 297-309.

Önder, Erkan. “Ebû Dâvûd’un Hadisler Arasındaki Teâruzu Giderme Yöntemi Olarak Sahâbenin Amelini Dikkate Alması ve Bu Yöntemin Sünen’de Uygulanabilirliğinin İmkânı”. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 5/2 (2022), 556-575.

Özüdoğru, Bekir. “Sihhat ve Delâlet Açısından Râvinin Rivayetine Muhalif Ameli”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 18/1 (2018), 131-164.

Suiçmez, Yusuf. “Mekâsıdu’ş-şeri’a Düşüncesinin Hadis Tenkidi ve Yorumuna Etkileri”. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 8/2 (Aralık 2022), 109-132.

Tartı, Nevzat. “Bilim-Hadis İlişkinine Dayalı Bir Metin Tenkidi Tartışması”. *Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Akademi Dergisi -Sosyal Bilimler-* 7/15 (2003), 95-104.

Topgöl, Muhammed Enes. “Hadis ve Bilim Adlı Çalışma Üzerine Bazı Notlar”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 12 (2012), 189-203.

Topgöl, Muhammed Enes. “Paradigmadan Paradigmaya: Pozitif Bilim Neden Metin Tenkit Kriteri Olsun?”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 9/2 (2011), 117-141.

Yılmazlar, Esmâ - Yavuz Köktaş. “Hadislerin Kabul ve Reddinde İcmânın Rolü”. *Trabzon İlahiyat Dergisi* 9/2 (2022), 1-29.

3.2. Doktora Tezleri

Altıntaş, Fatma Betül. *Tarihsel Eleştirî Yöntemlerinin Tenkidi ve İslâmî Rivâyetlere Uygulanması Sorunu*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2019.

Arslan, Ali. *Hadiste Metin Tenkidi Prensibi Olarak Tarihe-Vâkıya Aykırılık*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2007.

Aydın, Nevzat. *Hadisin Tespit ve Tenkidinde “Sünnete Arz”ın Fonksiyonu*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2008.

Dayhan, Ahmet Tahir. *Hadislerde Tashîf ve Tahrif*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2005

Kanbaz, İsmail. Hz. Peygamber’in Kişiliğinin Hadislerin Sihhatini Tespitteki Yeri. Diyarbakır:

Dicle Üniversitesi, 2021.

Keleş, Ahmet. *Sünnetin Kur'an'a Arz Usulü*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 1997.

Kuzudişli, Ali. *Yahudi Kültürünün Hadislere Etkisi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2004.

Oruçhan, Osman. *Hadiste Metin Tenkîdi İlkesi Olarak Pozitif Bilimlere Aykırılık*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2005.

Özüdoğru, Bekir. *Rivayetlerin Hz. Peygamber'e Aidiyetini Tespitte Amel Olgusu*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2018.

Uluçam, Müjdat. *Kur'an Âyetleri ve Hadisler Arasında Görülen Teâruz ve Çözüm Yolları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1997.

Ünal, Yavuz. *Rivayetlerin Hz. Peygambere Aidiyetinin Tespit ve Değerlendirmede Aklın Rolü*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 1997.

3.3. Yüksek Lisans Tezleri

Aktepe, Emre. *Hadislerin Tahlilinde Rekâket*. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2015.

Bayraktar, İbrahim İhsan. *Hadislerin Takviyesinde Telakkî bi'l-Kabûlün Etkisi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2013.

Hüseyin, Ziyad. *Hicri 3. ve 4. Yüzyılın Önde Gelen Münekkitlerine Göre Tümevarım ve Sebr/ Araştırma (Karşılaştırmalı Araştırma)*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, 2022.

Kanacevic, Behlülj. *Hadisin Güvenirliğini Tespitte Lafız ve Mâna Bozukluğunun Fonksiyonu*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2005.

Koçak, Zeynep Canan. *"Kudsî Hadis" Olarak Bilinen Hadislerin Kutsal Metinler (Tevrat-İncil) ile İlişkisi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2010.

Ökdem, Ahmet. *Hadis Tenkidinde Tariklerin Karşılaştırılmasının Kuralları*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2019.

Şahin, Talip. *Metin Tenkidi Prensipleri Açısından Hadislerin Tarih Tenkidine Arzı ve Problemleri*. Aksaray: Aksaray Üniversitesi, 2019.

Ünal, Doğan. *Tıp Konulu Rivayetlerin Bilim Yoluyla Tenkidi: Yeni Bir Algoritma ve Tıp Literatürüne Yansımaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2021.

Zahra, Azizah Fakhria. *Tashîf ve Musahhaf Hadisler: Sahîh-i Buhâri ve Sahîh-i Müslim Özeğinde*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2019.

3.4. Kitaplar

Aydın, Nevzat. *Hadisin Kontrol Mekanizması Sünnet*. Trabzon: Kalem Yayınları, 2011.

Aydın, Nevzat. *Metin Tenkidinin Ön Aşaması: Peygamber Algısı*. Ankara: Sonçağ Yayınları, 2022.

Hacıoğlu, Nejla Akkaya. *Hadis Tenkidinde Külli Kaide/Asıllar*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2020.

Hıdır, Özcan. *Yahudi Kültürü ve Hadisler*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.

Hıdır, Özcan. *Hıristiyan Kültürü ve Hadisler (Zühd Hadisleri-Literatürü Özelinde)*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.

Kanbaz, İsmail. *Hız Peygamber’in Kişiliğinin Hadislerin Sıhhatini Tespitteki Yeri*. Ankara: Sonçağ Yayınları, 2022.

Keleş, Ahmet. *Hadislerin Kur’an’a Arzı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.

Kuzudişli, Ali. *İsrailiyatın Hadise Girişi*. Ankara: Serüven Yayınları, 2015.

Oruçhan, Osman. *Hadis ve Bilim*. Ankara: TDV Yayınları, 2011.

Öztürk, Mustafa. *Ahd-i Cedid ve Hadis -İddialar-Tespitler-Değerlendirmeler*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2016.

Özüdoğru, Bekir. *Hadis, Anlam ve Amel, Râvi, Bölge ve Âlimlerin Ameli Özelinde Hadis-Amel İlişkisi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2021.

Toprak, Mehmet Sait. *Talmud ve Hadis Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2012.

Ünal, Yavuz. *Hadisleri Tespitte Yöntem Sorunu (Akla Uygunluk- Akla Aykırılık)*. Samsun: Etüt Yayınları, 1999.

4. Muhaddislerin Geçmişteki Metin Tenkidi Tatbikatı

4.1. Makaleler

Acar, Yusuf. “Zayıf Hadisin Amel Karinesiyle Desteklenmesi ve Tirmizî’nin Süneni”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (2014), 41-69.

Akdoğan, Muhammed. “Zerkeşî ve et-Tezkire fi’l-Ehâdîsî’l-Müştehra İsimli Eserinde Rivayetleri Değerlendirme Yöntemi”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/1 (2018) 215-232.

Ayas, Tahir. “Medine Harem Bölgesinin Tespiti: Eleştiriler Bağlamında Bir Buhârî Rivayetinin Serüveni”. *İslam Araştırmaları Dergisi* 40 (2018), 1-45.

Aydın, Nevzat. “İbnü’l-Kayserânî el-Makdisî’nin “Tezkiratu’l-Mevzû’ât”ının Metin Tenkidi Açısından Değerlendirilmesi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/43 (2016), 2346-2359.

Çakır, Furkan - Mustafa Yüceer. “Yalan Haber Tespitinde Metodoloji Arayışları (İbn Kayyim ve İbn Haldun Örneği)”. *Mevzu Sosyal Bilimler Dergisi* 9 (2023), 685-716.

Çalgan, Mehmet Ali. “Buhârî’nin el-Câmi’u’s-Sahîh’inde Kur’an-ı Kerîm’e, Sahih Hadislere ve Diğer Bazı Kıstaslara Uygunluk Yönünden Metin Tenkidi. *Hadith* 8 (Ağustos 2022), 1-50.

Çalgan, Mehmet Ali. “Fethu’l-bârî’de Meğâzî Rivayetlerinin Metin Tenkidi ve Teâruz Çözümleri”. *Kahramanmaraş Sütcü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (Haziran 2020), 105-135.

Çalgan, Mehmet Ali. “İbn Ebû Hâtîm’in ‘İlelü’l-ḥadîs İsimli Eserinde Metin Tenkidi”. *Hadith* 9 (Aralık 2022), 1-49.

Çalgan, Mehmet Ali. “İbnü’l-Cevzî’nin Mevzûât’ındaki Metin Tenkidi Tatbikatı Üzerine Bazı Mülahazalar”. *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (Eylül 2022), 44-66.

Çalgan, Mehmet Ali. “Mülzak Hadis ve Metindeki İllate Dair Geçmiş ve Günümüzden İki Örneğin Tahlili”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 19/2 (Aralık 2021), 255-271.

Çalgan, Mehmet Ali. “Müslim’in Kitâbu’t-Temyîz’i Işığında Erken Dönem Münekidlerinde Metin Tenkidi”. *Hadith* 7 (Aralık 2021), 4-51.

Çalgan, Mehmet Ali. “Tefsîru’l-Ḳur’âni’l-‘azîm’de İbn Kesîr’in Hadis Şerh Metodu ve Metin Tenkidi”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 24/1 (Haziran 2020), 97-118.

Çalgan, Mehmet Ali. “Tirmizî’nin Sünenü’t-Tirmizî ve el-‘İlelü’l-Kebîr’inde Metin Tenkidi”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 20/2 (Aralık 2022), 291-310.

Çalgan, Mehmet Ali. “Zehebî’de Metin Tenkidi ve Münker Tabirinin Metin Tenkidi Kapsamında Gerekçeli Kullanımı”. *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi* 12 (Aralık 2022), 147-158.

Dere, Ali. “İmam Mâlik’in Hadis Metinlerini Değerlendirme Kriterleri Üzerine”. *İslâmî Araştırmalar* 10/1-2-3 (1997), 69-73.

Düzenli, Muhittin. “Metin Tenkidi Açısından İlel Eserleri: İbn Ebû Hâtîm’in İlel Adlı Eseri Özelinde”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2010), 225-250.

Ece, Abdurrahman. “Müşkil ve Müteşâbih Hadisleri Yorumlama İlkeleri: İbn Fûrek Örneği”. *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 10/20 (2018), 548-577.

Hatiboğlu, Mehmet Said. “Müslüman Âlimlerin Buhârî ve Müslim’e Yönelik Eleştirileri”. *İslâmî Araştırmalar* 10/1-2-3 (1997), 1-14.

Kanarya, Bayram. “İmâm Şafî’nin “İhtilâfu’l-Hadîs” İsimli Eserinde Muteâriz Hadisleri Çözme Metodolojisi”. *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 4/8 (2012), 101-128.

Kanarya, Bayram. “İbn Kuteybe’nin İhtilâflı Hadislere Yaklaşımı -Te’vîlü Muhtelifi’l-Hadîs Eseri Örneğinde-”. *Anemon: Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9 (2021), 33-43.

Karagözoğlu, Mustafa Macit. “Duafâ Literatüründe Yeni Bir Dönem Başlangıcı: Ukaylî (ö. 322/934) ve Kitâbü’d-Duafâ’sı”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44 (2013/1), 19-38.

Kartal, Alparslan. “el-İlelü’l-Mütenahiye Özelinde İbnü’l-Cevzî’nin Bazı Metin Tenkidi Uygulamaları”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1 (2017), 103-115.

Kaya, Murat. “Mevzûat Edebiyatında Metin Tenkid Faaliyetleri”. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2018), 65-90.

Khan, Alam. “Te’vîlü Muhtelifi’l-Hadis İlminde İbn Hacer el-Askalani ve Bedrüddin el-‘Aynî’nin Yöntem Karşılaştırması: Fethü’l-Bari ve ‘Umdetü’l Kari Üzerinde Uygulamalı

Çalışma”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 57 (2022), 11-17.

Mazharî, Nasseruddîn. “Cerh ve Ta’dîl Kitaplarından Metin Tenkidi Örnekleri”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 16/1 (2018), 147-160.

Opus, Bahadır. “İbn Receb el-Hanbelî’nin Buhârî’ye Tenkidlerinin Değerlendirilmesi”. *Eskiye* 44 (2021), 525-547.

Opus, Bahadır. “İbn Receb’in Fethu’l-Bârî’si Çerçevesinde Muhtelifü’l-Hadîs”. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2022), 287-318.

Özcan, Kemal. “Buhârî ve Müslim’in Sahîhleri Hakkında Farklı Görüşler”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/40 (2014), 215-244.

Özdemir, İbrahim. “İmâm Şâfiî’de Hadisin Kur’ân’a Arzı”. *Diyanet İlmî Dergi* 54/3 (2018), 13-37.

Polat, Salahattin. “Buhârî’nin Sahîh’ine Yapılan Bazı Tenkidlerin Değerlendirilmesi”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4 (1990), 237-255.

Sancaklı, Saffet. “Ayet Hadis Bütünlüğü Açısından Buhârî’nin el-Câmi’u’s-Sahîh’inin Bâb Başlıklarının Analizi”. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2019), 19-39.

Sekmen, Kadir. “İlk Mevzûât Kitaplarından el-Ebâtîl ve’l-Menâkîr ve’s-Sihâh ve’l-Meşâhîr ve Müellifi Cûzekânî (öl. 543/1148)”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/21 (2022), 51-105.

Seven, Şuayip. “Tahâvî’nin Şerhu Müşkili’l-Âsâr’ında İhtilafî Rivayetleri Çözüm Yöntemi”. *Eskiye* 43 (Mart 2021), 27-54.

Sifil, Ebubekir. “Bir İdracî Tarih Tahrif Olur mu?”. *Hadis ve Siyer Araştırmaları* 8/2 (2022), 171-221.

Şahyar, Ayşe Esra. “Sünen-i Nesâî’de Bir Metin Tenkidi Uygulaması Örneği”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 12/2 (2014), 7-26.

Yılmaz, Muhammet. “İbn Teymiye’nin Ehâdîsi’l-Kussâs Adlı Eseri Çerçevesinde Rivayetleri Kabul ve Red Kriterleri”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2003), 153-180.

4.2. Doktora Tezleri

Bilen, Mehmet. İbn Hacer’in Buhârî’ye Yöneltilen İtirazlara Verdiği Cevaplar. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2004.

Dülber, Hatice. İbn Kuteybe ve Hadis Anlayışı. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2008.

Iqbal, Navid. *Metin Açısından Buhari Hadislerine Yönelik Tenkidler ve Bunların Değerlendirilmesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2018.

Köktaş, Yavuz. *Metin Tahlili Açısından Fethu’l-Bari ve Umdetu’l-Kari’nin Mukayesesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1999.

Özcan, Kemal. *Müslim’e Yöneltilen Eleştiriler*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2014.

Özer, Salih. *İbn Teymiyye'nin Minhâcu's-sünne Kapsamında Rivayetleri Kabul ve Red Kriterleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 1998.

Yılmaz, Orhan. *İbn Kayyim el-Cevziyye'nin Hadis / Sünnet Anlayışı ve Metin Tenkidindeki Yeri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2013.

4.3. Yüksek Lisans Tezleri

Aslan, Muhammet İkbâl. *Müslim'in Kitâbü't-Temyîz'i ve Hadis İlmî Açısından Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2018.

Ceylan, Nimet. *Mizânu'l-i'tidâl'de Metin Tenkidi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2002.

Çimen, Fatih. *İbn Fûrek ve Müşkilü'l-Hadis ve Beyânüh Adlı Eseri*. Yalova: Yalova Üniversitesi, 2015.

Dayhan, Ahmet Tahir. *Buhârî'ye Yöneltilen Bazı Tenkitler*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 1995.

Kanarya, Bayram. *İmam Şâfiî'nin "İhtilâfu'l-Hadîs" İsmli Eserinin Hadis İlmindeki Yeri*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, 2011.

Khdir, İbrahim Mohammed Amin. *Müteakdim ve Müteahhir Alimlerin Sahih-i Buhârî Eleştirisi: Darekutnî ve Ebû Reyve Örneği (Karşılaştırmalı Hadis İlmi Araştırması)*. Bingöl: Bingöl Üniversitesi, 2017.

Muradov, Sefa. *İbn Mâce'nin Sünen'inde Mevzû Olduğu İleri Sürülen Rivayetler ve Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2014.

Özçeltikçi, Ümmühan. *İbn Hibbân'ın Karşıt Anlamlı Hadisleri Hadisin Bütünlüğü İlkesiyle Sahih'inde Değerlendirışı*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, 2006.

Sarı, Mücahit. *Hadis Metinlerinde İlet - Dârekutnî Örneği -*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2022.

Sarıcı, Nuran. *Nâsiruddin el-Elbânî'nin Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfe ve'l-Mevdûa İsmli Eserinde Metin Tenkidi Uygulamaları*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, 2018.

Tülü, Mehmet Emin. *İbn Ebî Hâtim'in el-İlel Adlı Eserinde Metin Yönünden İletli Saydığı Rivayetler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2021.

Uluocak, Fahri. *Ebû Hureyre'nin Kur'an'a Arz Ettiği Rivâyetler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2010.

Yürter, M. Hamit. *İbn Teymiyye'nin Hadis Tenkitçiliği*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, 2014.

4.4. Kitaplar

Kanarya, Bayram. *İhtilâflı Hadisler- İmam Şâfiî'nin Yaklaşımı*. İstanbul: İz Yayınları, 2017.

Köktaş, Yavuz. *Fethu'l-Bârî ve Umdetü'l-Kârî'nin Metin Tahlili Açısından İncelenmesi*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2020.

Özer, Salih. *Sünneti ve Hadisi Yeniden Düşünmek İbn Teymiyye Örneği*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2004.

Salihoğlu, Hamit. *İbn Teymiyye’de Hadis Tenkitçiliği*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2020.

Yıldırım, Enbiya. *Hadisçiler ve Çelişki*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2009.

5. Metin Tenkidinin Öncülleri

5.1. Makaleler

Bağcı, H. Musa. “Hz. Peygamberi Beşer Üstü Gösteren Bazı Görüşlere Eleştirel Bir Yaklaşım”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1999), 299-320.

Canikli, İlyas. “Kur’an’a Göre Hz. Peygamber’in Bilgisinin Sınırları”. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2020), 6-32.

Uraler, Aynur. “Sünnetin Kaynağı Üzerine Bazı Tesbitler”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 4/2 (2006), 81-106.

5.2. Doktora Tezi

Akçaoğlu, Faik. *Hz. Peygamber’in Kuran Vahyi Dışında Bildirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2010.

Genç, Mustafa. *Sünnet-Vahiy İlişkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, 2005.

5.3. Yüksek Lisans Tezleri

Dokuz, Ayşe. *Çağdaş Hadis Yorumlarında Güncel Ön Kabullerin Etkisi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2018.

Zholdoshbek Kyzy, Shirin. “*El-Mevâhibu’l-Ledunniyye*” İsimli Eseri Işığında *Kastallânî’nin Peygamber Tasavvuru*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2013.

5.4. Kitaplar

Genç, Mustafa. *Sünnet-Vahiy İlişkisi*. İstanbul: Beka Yayınları, 2015.

Hatiboğlu, Mehmet Said. *Hz. Peygamber ve Kur’an Dışı Vahiy*. Ankara: Otto Yayınları, 2017.

Hatiboğlu, Mehmet Said. *Siyasî-İctimâî Hadiselerle Hadis Münasebetleri*. Ankara: Otto Yayınları, 2020.

Mollaibrahimoğlu, Cemil Cahit. *Kur’an Dışı Vahyin İmkânı/Zorunluluğu, Kur’an’ın Anlaşılması İçin Sünnetin Gerekliliği*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023.

Şeker, Necmeddin. *Kaynak ve Kapsam Bakımından Hz. Peygamber’in Bilgisi*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2022.

6. Metin Tenkidinin Sorunları (Özellik, Tercüme, Anlama, vd.)

6.1. Makaleler

Coşkun, Selçuk. “Anlam Değişmelerinin Sebep Olduğu Anakronik Bakış ve Hadis Yorumlarındaki Yanıltıcılığı”. *Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* -. 12/35 (2008), 33-48.

Coşkun, Selçuk. “Hadislerin Tarihe Arzı'nın Uygulamadaki Bazı Problemleri (Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Örnekleminde Bir İnceleme)”. *Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* 8/20 (2004), 177-196.

Çakır, Furkan. “Hadislerin Kur'an'a Arzının Suistimali”. *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 7/1 (2021), 145-175.

Çalgan, Mehmet Ali. “Hadislerin Tercüme ve Yorumunda Dikkat Edilmesi Gereken Esaslar ve Sık Rastlanan Hatalar”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/40 (Aralık 2019), 517-551.

Çetin, Mehmet. “Arapça Dini Metinleri Anlamamızı ve Yorumlamamızı Etkileyen Faktörler”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 2/1 (Haziran 2019), 1-21.

Kahraman, Hüseyin. “İtikâdî Düşünce ve Mezhep Mensubiyetinin Hadislerin Değerlendirilmesine Etkisi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (2006), 133-163.

Karacabey, Salih. “İsrâiliyyât'ı Belirleme Kriterleri Çerçevesinde İlahî Mesajın Birliği Meselesi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/1 (2003), 71-104.

Karataş, Mustafa. “Hadisleri Yeniden Anlamak”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (2002), 101-138.

Kesgin, Salih. “Rivayetlerin Sübûtunu Tespitte Anlamanın Etkisi”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 18/1 (2018), 93-130.

Koçyiğit, Talât. “Cehmiyye (Mutezile) de Akılcılık”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (1968), 103-122.

Köktaş, Yavuz. “Hadisleri Anlamada Dikkat Edilmesi Gereken Bazı İlkeler”. *Diyanet İlmî Dergi* 38/4 (2002), 77-100.

Köktaş, Yavuz. “Yüce Kur'an'ın Tefsiri” Adlı Eserde Geçen Bazı Hadis Tenkidlerinin Değerlendirilmesi”. *Diyanet İlmî Dergi* 40/4 (2004), 59-98.

Kuzudişli, Bekir. “Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis Adlı Kitap Üzerine: Bir Yöntem Analizi”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 6/2 (2008), 47-80.

Özdemir, Veysel. “Acelecî Hadis Yorumu ve Bunun Doğurduğu Sakıncalar”. *Academic Knowledge* 2/1 (2019), 1-15.

Uysal, Şule Yüksel. “Akrâ-Halkâ Deyişi Özelinde Hz. Peygamberin Safiyye'ye Uğursuzluk Nisbetinin İmkânı Üzerine”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 24/1 (Haziran 2020), 321-344.

Yıldırım, Enbiya. “Tasnîmü’l-Akl fî Tahlîli’l-Ehâdis”. *Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları* 3/1 (2010), 305-343.

6.2. Doktora Tezleri

Çetin, Mehmet. *Metin Eksenli Hadis Tenkidinde Öznellik ve Yorumsallık Sorunu*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2018.

Kesgin, Salih. *Hadislerin Tespit ve Değerlendirilmesinde Anlama Sorunu*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2011.

6.3. Yüksek Lisans Tezleri

Çakır, Furkan. *Kur’an’a Aykırılık Bağlamında Hadis Eleştirilerinin Değerlendirmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2018.

Şakar, Mehmet. *Seyyid Salih Ebu Bekir’in “el-Advau’l-Kur’âniyye” İsimli Eserinin, Hadislerin Kur’ân’a Arzının Problemleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, 2015.

6.4. Kitaplar

Çetin, Mehmet. *Metin Eksenli Hadis Tenkidinde Öznellik ve Yorumsallık (Teori ve Uygulama)*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2018.

Kesgin, Salih. *Hadisleri Anlama Sorunu*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2016.

Korkmaz, Ömer Faruk. *Rivâyetlere Yaklaşımında İstismar Edilen Usûl Hadislerin Kuran’a Arzu*. İstanbul: Dirayet Yayınları, 2022.

Sancaklı, Saffet. *Sünneti Doğru Anlamak*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2020.

7. Ravi Tasarrufları

7.1. Makaleler

Akgün, Hüseyin. “Râvi Tasarruflarının Rivâyetlere Etkisi “Hz. Peygamber’e Otuz Erkek Gücünün Verildiği” Örneği”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/22 (2013) 43-65.

Çakın, Kâmil. “Kadınlar ile İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi”. *Dinî Araştırmalar* 1/1 (1998), 5-30.

Erul, Bünyamin. “Tasarrufâtı’r-ruvât fî mutûni’l-merviyyât”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2001), 173-212.

Tartı, Nevzat. “Birleştirilmiş Hadis Metinleri Üzerine Bir Deneme: Borçlunun Cenaze Namazı ile İlgili Rivayet”. *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi* 12/1 (2012), 47-65.

Tartı, Nevzat. “Hadis Rivayetinde Birleşik Yapılar: Bir Rivayet Dört Hadis”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012), 7-22.

Türcan, Zişan. “Fırat Rivayeti Üzerine Bir İnceleme (Hadis-Tarih İlişkisi Bağlamında)”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2009), 113-139.

7.2. Doktora Tezleri

Doğanay, Süleyman. *Hadis Rivâyetinde Râvî Tasarrufları ve Doğurduğu Problemler*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2006.

7.3. Yüksek Lisans Tezleri

Koç, İsmail. *İbn Hacer'de Tasarruf Kavramı (Râvî, Musannif ve Müstensih)*. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2019.

7.4. Kitaplar

Doğanay, Süleyman. *Hadis Rivayetinde Râvî Tasarrufları ve Doğurduğu Problemler*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2020.

8. Metin Tenkidinin Diğer Meseleleri (Ekoller, Tartışmalar, vd.)

8.1. Makaleler

Öztekın Adil. "İslahatçı Yaklaşımın Metin Tenkidine Dair Görüşleri: Mısır Örneği". *The Journal of Academic Social Science* 137 (2023), 179-197.

Ünügür, Peyman. "III-XI. (IX-XVII) Asırlar Arasında İmâmiyye Şîa'sının Rivayetleri Değerlendirmede Metin Tenkidi Kullanımı". *İlahiyat Akademi* 7-8 (2018), 283-325.

8.2. Doktora Tezleri

Demir, Mustafa. *20. Yüzyılın İlk Yarısında Türkiye'de Hadis Tartışmaları*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2017.

Gül, Mutlu. *Haneî Usûlünde Hadis Tenkidi*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, 2014.

Özşenel, Mehmet. *Sünnet ve Hadisi Değerlendirme ve Anlamada Ehl-i Rey - Ehl-i Hadis Yaklaşımları ve İmam Şeybani*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1999.

Öztekın, Adil. *Modern Dönem Hadis Çalışmalarında Metin Tenkidi (Mısır Örneği)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2022.

Ünügür, Peyman. *Şîa'da Metin Tenkidi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2017.

8.3. Yüksek Lisans Tezleri

Varol, Ayşe. *Serahsi'nin "el-Mebûsât"undaki Hadis Metin Tenkitlerinin Tahlili (XVI-XXX. cüzler)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2008.

8.4. Kitaplar

Akgün, Hüseyin. *Goldziher ve Hadis*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2019.

Gül, Mutlu. *Haneî Usûlünde Hadis Tenkidi*. İstanbul: M.Ü. İFAV Yayınları, 2018.

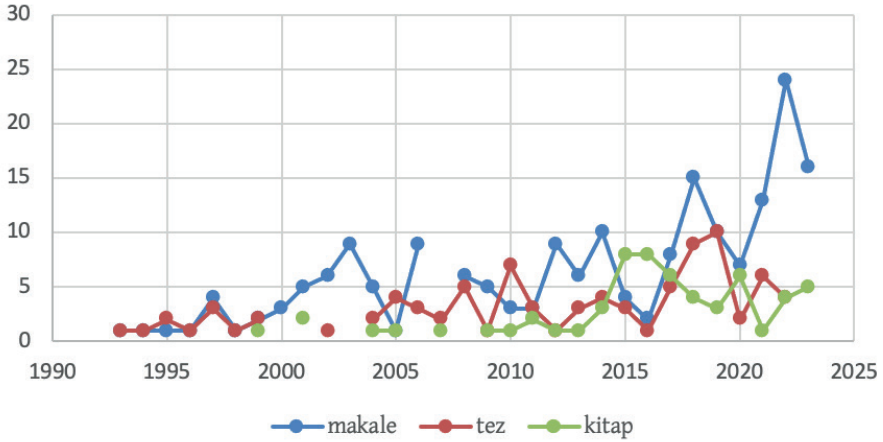
Özşenel, Mehmet. *Arz Yöntemi Özelinde Haneî Hadis Anlayışının Teşekkülü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2018.

9. Değerlendirme

Son otuz senede ülkemizde pek çok makale, tez ve kitap çalışmasının metin tenkidi konusunun muhtelif yönlerini ele aldığı görülmektedir. Bu bölümde öncelikle yukarıda paylaşılan çalışmaların bibliyometrik bir tahlili yapılacak, bu maksatla bu çalışmaların yıllara, konulara ve çalışma türüne göre, tezlerin ise türüne ve üniversitelere göre dağılımı incelenecektir. Ayrıca bu çalışmaların genel bir değerlendirmesi yapılacak ve metin tenkidi konusyla alakalı önemli sorunsallara ve araştırma sahalarına değinilecektir. Ülkemizdeki metin tenkidi konulu çalışmaların içeriklerinin de ayrıntılı bir tahlili gerekli olmakla beraber bu tahlilin müstakil bir makalede yapılması gerekecektir.

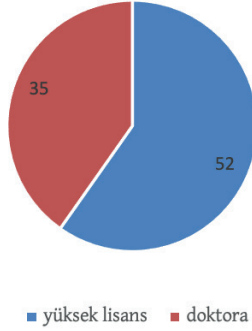
Aşağıdaki grafikte ülkemizdeki metin tenkidi konulu çalışmaların yıllara göre dağılımı her çalışma türü için ayrı bir şekilde gösterilmiştir. Grafikte görüldüğü üzere, her sene yayın sayısında istikrarlı bir artış olmasa ve bazı senelerde yayın sayısında düşüşler görülse de genel itibariyle her üç çalışma türü için de bir yükseliş eğilimi söz konusudur. Örneğin 2012 senesinde 9 makale, 1 tez ve 1 kitap yayınlanmışken 2022 senesinde 24 makale, 4 tez ve 4 kitap yayınlanmıştır.

Grafik 1. Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

2 nolu grafikte akademik tezlerin türlerine göre dağılımı görülmektedir. Buna göre metin tenkidi konulu toplam 87 tezden 52’si yüksek lisans, 35’i ise doktora tezidir.

Grafik 2. Tezlerin Türüne Göre Dağılımı

Aşağıdaki tabloda ise metin tenkidi konulu tezlerin üniversitelere göre dağılımı görülmektedir. Bu tabloya göre Marmara Üniversitesi 8 yüksek lisans tezi ve 5 doktora teziyle ilk sırada yer almaktadır. Onun ardından 6 yüksek lisans tezi ve 6 doktora teziyle Erciyes, 3 yüksek lisans tezi ve 7 doktora teziyle Ankara, 1 yüksek lisans tezi ve 6 doktora teziyle 19 Mayıs ve 5 yüksek lisans tezi ve 2 doktora teziyle Dicle Üniversitesi gelmektedir. 9 Eylül, Uludağ, Necmettin Erbakan ve Selçuk Üniversiteleri doktora tezi yapılan diğer üniversiteler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanında metin tenkidi konulu bir ya da 2 yüksek lisans tezi yapılmış olan birçok üniversitede listede yer almaktadır.

Tablo 1. Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Sıra No	Üniversite	Tez Sayısı YL/DR	
1	Marmara	8	5
2	Erciyes	6	6
3	Ankara	3	7
4	19 Mayıs	1	6
5	Dicle	5	2
6	9 Eylül	2	3
7	Uludağ	2	2
8	Necmettin Erbakan	2	1
9	Fırat	3	0
10	Selçuk	1	1
11	İstanbul 29 Mayıs	2	0
12	Sakarya	2	0

13	İstanbul	2	0
14	Yalova	2	0
15	Gaziantep	1	0
16	Bayburt	1	0
17	FSM Vakıf	1	0
18	Mardin Artuklu	1	0
19	Harran	1	0
20	Sivas Cumhuriyet	1	0
21	Bingöl	1	0
22	Kastamonu	1	0
23	Aksaray	1	0
24	Çukurova	1	0
25	Yozgat Bozok	1	0

Ülkemizdeki metin tenkidi konulu çalışmaların konularına ve çalışma türüne göre dağılımı aşağıdaki 2 nolu tabloda sunulmuştur. Buna göre konuların yayın yapılma sıklığına göre sıralaması çoktan aza doğru şöyledir: Günümüzde Yapılan Metin Tenkitleri (122 yayın), Muhaddislerin Geçmişteki Metin Tenkidi Tatbikatı (61 yayın), Metin Tenkidinin Kıstasları (56 yayın), Genel ve Teorik Konular (46 yayın), Metin Tenkidinin Sorunları (24 yayın), Metin Tenkidinin Öncülleri (12 yayın), Metin Tenkidiyle İlgili Diğer Konular (11 yayın), Ravi Tasarrufları (9 yayın). Yayın türlerinin yayın yapılma sıklığına göre sıralaması ise çoktan aza doğru şöyledir: Makale (194 yayın), tez (87 yayın), kitap (60 yayın). Bu rakamlarda iki husus ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilkinde göre metin tenkidi araştırmaları daha çok modern zamanda yapılan tenkit çalışmalarını ağırlıklıdır. İkinci olarak da metin tenkidi ile ilgili makale formatındaki çalışmaların yoğunluğudur. Bu durum genel hatlarıyla bir çok araştırmacının metin tenkidi konusuna olan ilgisine işaret olarak algılanabilir.

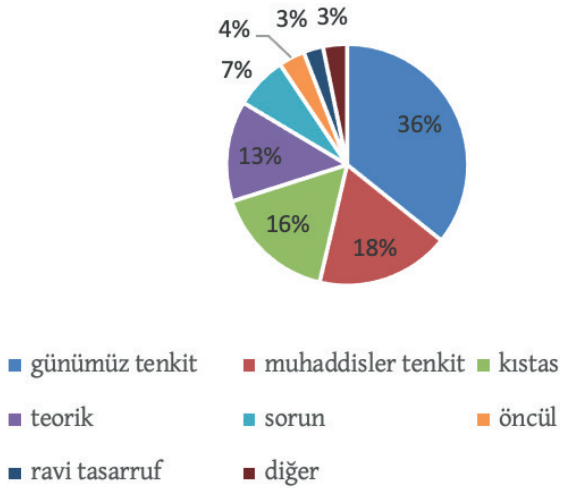
Tablo 2: Çalışmaların Konularına Göre Dağılımı

	Makale	Doktora Tezi	Yüksek Lisans Tezi	Kitap	Toplam
Günümüzde Yapılan Metin Tenkitleri	87	1	22	12	122
Genel ve Teorik Konular	21	6	2	17	46
Metin Tenkidinin Kıstasları	23	11	9	13	56
Muhaddislerin Geçmişteki Metin Tenkidi Tatbikatı	36	7	13	5	61

Metin Tenkidinin Öncülleri	3	2	2	5	12
Metin Tenkidinin Sorunları	16	2	2	4	24
Ravi Tasarrufları	6	1	1	1	9
Metin Tenkidiyle İlgili Diğer Konular	2	5	1	3	11
Toplam	194	35	52	60	341

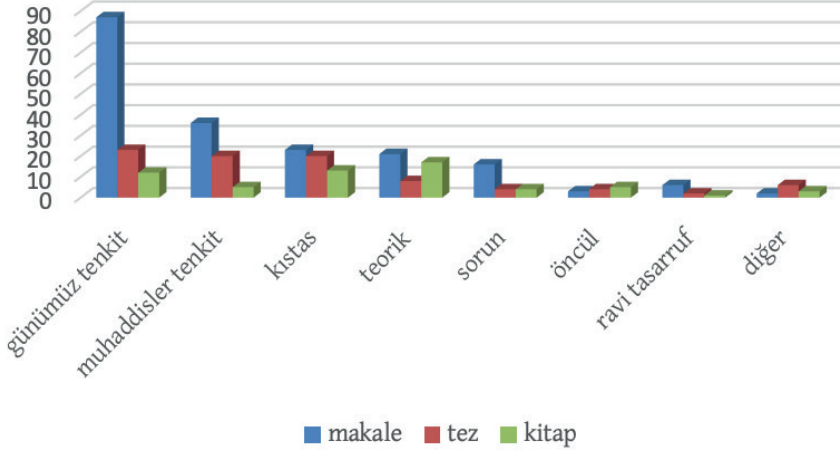
Aşağıdaki 3 nolu grafikte ülkemizdeki metin tenkidi konulu çalışmaların konularına göre dağılımı yüzdelik oranlar hâlinde sunulmuştur. Buna göre yayınların konularına göre dağılımının yüzdelik oranları şöyledir: Günümüzde Yapılan Metin Tenkitleri (yüzde 36), Muhaddislerin Geçmişteki Metin Tenkidi Tatbikatı (yüzde 18), Metin Tenkidinin Kıstasları (yüzde 16), Genel ve Teorik Konular (yüzde 13), Metin Tenkidinin Sorunları (yüzde 7), Metin Tenkidinin Öncülleri (yüzde 4), Metin Tenkidiyle İlgili Diğer Konular (yüzde 3), Ravi Tasarrufları (yüzde 3).

Grafik 3. Konularına Göre Dağılım

Son olarak, ülkemizdeki metin tenkidi konulu çalışmaların konularına ve eser türüne göre dağılımını aşağıdaki grafikte olduğu gibi sunmak da mümkündür. Bu grafik yukarıdaki 2 nolu tabloyla aynı verileri içermekle beraber okuyucuya bu verilerin sunumunda görsel olarak daha büyük kolaylık sağlamaktadır. Grafikte konular yayın yapıma sıklıklarına göre, görüldüğü üzere, soldan sağa doğru yer almaktadır.

Grafik 4. Konulara ve Eser Türüne Göre Dağılım

Ülkemizdeki bu yayınların genel bir değerlendirmesine geçmeden önce metin tenkidi konusunun önemli bazı sorunsallarına kısaca işaret etmek faydalı olacaktır. Zira bu sorunsalların ülkemizdeki yayınlarda ne kadar incelendiği sorusu da cevaplanması gerekli önemli bir sorudur. Metin tenkidi konusunun önemli bazı sorunsalları arasında şunlar bulunmaktadır: erken dönemde münekkitlerin hadis tenkit yöntemi, senedin sıhhati ile metnin sıhhati arasındaki ilişki, mana nekâretine işaret yoluyla yapılan metin tenkitlerinin boyutu, münker-metin tenkidi münasebeti, ravi tasarrufları, erken ve geç dönemde münekkitlerin metin tenkidiyle alakalı izahları ve metin tenkidi tatbikatının tespiti yoluyla onların tenkit zihniyetinin anlaşılması, erken ve geç dönem hadis tenkit yöntemi arasındaki yapısal farkların ortaya konması, metin tenkidinde öznellik, tercüme ve anlama ve öncüllerin temellendirilmesi sorunları, metin tenkidinin usulü.

Sayılan bu sorunsallar ülkemizdeki yayınlarda kısmen ele alınmış olsa da her birinin yeterli seviyede tahlil edildiğini söylemek zordur. Örneğin muhaddislerin senedin sıhhatinin metnin sıhhatini gerektirmediği kaidesinin pratikteki karşılığı Sezai Engin’in “Hadisin Tashîhinde Sened ve Metnin Sıhhat İlişikisine İlet ve Şâz Bağlamında Metodolojik Bir Yaklaşım” başlıklı makalesinde ele alınmış olmakla beraber mezkûr konunun, önemine ve kapsamının genişliğine binaen, yeni araştırmalara da konu olabileceğini düşünmekteyiz. Yine, ravi tasarrufları konusunda Süleyman Doğanay’ın doktora tezine dayalı bir kitap (Hadis Rivayetinde Râvi Tasarrufları ve Doğurduğu Problemler) ve Bünyamin Erul’un bir makalesi (Tasarrufâtı’r-ruvât fî mutûni’l-merviyât) anılan konuda oldukça nitelikli çalışmalar olmakla birlikte bu alanda yapılabilecek yeni çalışmalar ravi tasarruflarının metin tenkidiyle bağlantısını daha iyi ortaya koyabilecektir. Yine, erken dönemde hadis tenkit yöntemi hayli önemli bir konu olmakla beraber bu sahada yeterince çalışma yapıldığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Benzer tespitler yukarıda zikredilen metin tenkidinin diğer sorunsalları için de yapılabilir. Ülkemizdeki metin tenkidi konulu çalışmaların konularına göre dağılımından anlaşıldığı üzere bu yayınların büyük çoğunluğu bu tür so-

runsalları tetkik etmekten ziyade belli bir hadisi metin yönünden tenkit etmiştir. Bu tespitlerden sonra yapılan çalışmaların genel bir değerlendirmesine geçilebilir.

Metin tenkidi konusunda ülkemizde tespitimize göre toplam 341 akademik araştırmanın yapılmış olması kayda değer bir mesainin bu sahada harcadığını açıkça göstermektedir. Ancak yapılan araştırmaların konulara göre dağılımına bakıldığında daha öncelikli olarak ele alınabilecek bazı konuların arka planda kaldığı görülmekte, çalışmaların en büyük kısmını (122 çalışma) günümüzde yapılan metin tenkitlerinin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Halbuki kanaatimizce ravi tasarrufları, metin tenkidinin sorunları, öncülleri, kıstasları ve genel mahiyeti gibi meselelerin yeterli seviyede araştırmalara konu olması daha fazla öncelik arz etmektedir. Zira bu şekilde sağlam bir teorik ve metodolojik zemin hazırlanmadan yapılan tenkitlerin isabet oranı düşecektir. Bu bağlamda Polat'ın şu değerlendirmesini önemli bulmaktayız: “içerik tenkidinin çok önemli sorunları ve problemleri vardır. Bu sorunlarla sistematik bir bütünlük içinde hesaplaşmadan, bu kriterlerle hadis tenkidine girişilmesi, uzun vadede hadis ilimlerinin işlevsizleşmesi, altının oyulması, buharlaşması ve bir kaos ortamına sürüklenmesi tehlikesini ciddi ölçüde taşımaktadır.”⁹

Günümüzde yapılmış olan metin tenkitlerinin bir bölümü incelenen hadiste bir mana sorunu öngörürken diğer bir bölümü ise incelenen hadisin metninin sahih olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle olumlu ve olumsuz manada yapılan tenkitler mevcuttur. Ayrıca, aynı hadis üzerinde yapılan çalışmalarda hadisin metninin sıhhatine dair birbirine zıt yönde sonuçlara ulaşıldığı görülebilmektedir. Bu durum ise metin tenkidinin izafiliğini ortaya koymaktadır. Bu izafilik bir yandan tenkidin tabiatıyla diğer yandan usûle uygun yapılmayan tenkitlerin barındırdığı metodolojik sorunlarla ilgilidir. Metin tenkidinin özneliği konusunda Mehmet Çetin'in aslı doktora tezi olan “Metin Eksenli Hadis Tenkidinde Öznellik ve Yorumsallık (Teori ve Uygulama)” başlıklı kitap çalışması önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Dikkat çekmek istediğimiz bir diğer husus, muhaddislerin geçmişte yaptıkları metin tenkidi faaliyetleri hakkında yapılmış olan araştırmaların nisbî olarak azlığıdır. Nitekim bu konuda 61 çalışma yapılmış olup bunlar toplam çalışmaların yüzde 18'ini teşkil etmektedir. Halbuki muhaddislerin metin tenkidini yeterli seviyede yapmadıkları yönündeki iddianın tahkiki açısından bu tür araştırmalar elzemdir. Misfir b. Gurmullah ed-Dümeynî'nin 1984 senesinde dile getirdiği “ilel ve rical kitaplarında metin tenkidi yoktur.”¹⁰ şeklindeki iddiasının ülkemizde son yıllara kadar yapılan bazı çalışmalarda aynen tekrarlanması konunun önemine işaret etmektedir. Bu sahada Salih Özer'in “İbn Teymiyye'nin Minhâcu's-sünne Kapsamında Rivayetleri Kabul ve Red Kriterleri”, Nimet Ceylan'ın “Mizânu'l-i'tidâl'de Metin Tenkidi”, Mehmet Ali Çalgan'ın “İbn Ebû Hâtîm'in 'İlelü'l-hadîs İsimli Eserinde Metin Tenkidi” başlıklı araştırmaları olmakla beraber muhaddislerin metin tenkidi tatbikatının yeterli seviyede tespiti ancak bu alanda birçok araştırmacının yapacağı uzun vadeli çalışmalarla mümkündür. Ancak erken dönemde geçerli olan hadis tenkit yöntemleri, münekkitlerin tenkit dil ve zihniyeti gibi bazı aslî konular araştırılmadan bu yönde yapılacak olan çalışmaların sağlıklı sonuçlara ulaşması mümkün gözükmemektedir.

9 Salahattin Polat, *Metin Tenkidi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 303.

10 Misfir b. Gurmullah ed-Dümeynî, *Mekâys nakdi mutûni's-sünne* (Riyad: yy., 1984), 5, 244.

Metin tenkidi kıstasları hakkında 56 çalışmanın yapılmış olması ve farklı kıstasların müstakil çalışmalarda genişce ele alınması bu konunun yeterli sayılabilecek bir seviyede araştırıldığına işaret etmektedir. Bu sahadaki çalışmalarda Kur’an-ı Kerim, sünnet, tarih, vkia, icm, akıl, Hz. Peygamber’in şahsiyet ve konumu, fitrat, hadisin üslup ve edeb terki-bi, sezgi, israiliyat, Arap dili, amel, bilim, rekket, telakki bi’l-kabul, mana bozukluğu, dinin temel kuralları gibi pek çok kıstas incelenmiştir.

Metin tenkidinin sorunları hakkında yapılan çalışmalar önem arz etmekle birlikte bunların sayıca oldukça az (24 çalışma, toplam çalışmaların yüzde 7’si) oldukları görülmektedir. Halbuki Polat’ın mezkr değerlendirmesi dikkate alındığında metin tenkidinin sorunları yapılacak araştırmalarla genişce ele alınarak belli bir altyapı oluştuktan sonra yapılacak olan metin tenkitlerinin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. Bu alanda Salih Kesgin’in “Hadislerin Tespit ve Değerlendirilmesinde Anlama Sorunu” ve Saffet Sancaklı’nın “Sünneti Doğru Anlamak” gibi çalışmalar önem arz etmektedir.

Hadisin sıhhatinin şartları, muhaddislerin tenkit yöntemi gibi kuramsal konuları işleyen yayınlar 46 çalışmayla toplam çalışmaların yüzde 13 gibi oldukça düşük bir oranına tekabül etmektedir. Bu sahada Muhittin Düzenli’nin “Klasik Literatürdeki İllet Tanımı ve Kapsamı zerine Bazı Mülahazalar” ve “Rivayetlerin Sıhhatinin Tespitinde İllet ve şz Olusunun Fonksiyonu” ve Mehmet Ali alğan’ın “Muhaddisler Muhteva Tenkidi Yaptı Mı?” gibi bazı araştırmalar yapılmış olmakla beraber bu alanda daha fazla yayın yapılmasının metin tenkidi konusunun kuramsal yönünün daha çok vuzuha kavuşabilmesi için gerekli olduğu kanaatindeyiz.

Sonuç

Herhangi bir ilm sahada önceki araştırmaların tespiti ve tetkiki o alanda yapılacak yeni araştırmaların sağlıklı bir zemin üzerinde gerçekleştirilebilmesi adına oldukça önemlidir. Bu sebeple bu çalışmada ülkemizdeki metin tenkidi konulu araştırmaların kapsamlı bir kaynakçasını sunmaya ve bunları ana hatlarıyla değerlendirmeye gayret ettik. Daha önce belirtildiği üzere bu araştırmaların tespiti herhangi bir anahtar kelime üzerinden arama yoluyla değil, bizzat ülkemizde hadis dalında geçmişten günümüze kadar yapılmış olan bütün makale, tez ve kitapların başlıklarının ve gerekli görüldüğünde içeriklerinin incelenmesiyle yapılabilmiştir. Zira dikkat edilirse bu yayınların pek çoğunun başlığında “metin” veya “tenkit” kelimeleri geçmediği gibi birçoğunun sadece başlığından hareketle metin tenkidi konusuyla alakalı olduğunu anlamak da zor olup bizzat içeriklerine bakmak gerekmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmanın muhtemel eksikliklerine rağmen her hlkrda metin tenkidi konusuna ilgi duyan araştırmacılar için büyük bir kolaylık temin etmesini mit ediyoruz.

Ülkemizde metin tenkidi konulu yayınlarda metin tenkidinin ne çıkan önemli sorun-salların yeterince işlenmemiş olması en büyük eksiklik olarak dikkat çekmektedir. Halbuki bu sorun-salların dikkatli bir tahlili yapılmadan ortaya konacak konuyla ilgili çalışmalar tabii olarak sağlam bir kuramsal ve metodolojik zeminden istifade edemeyecek ve birtakım sorun ve eksiklikleri bünyesinde barındırabilecektir. Ülkemizde metin tenkidi sahasında yapılmış olan her üç araştırmadan birisi belli bir hadisin metin tenkidine yönelik olup bu alanda oldukça nitelikli bazı çalışmalar da yapılmış olmakla beraber söz konusu araştırma-

ların bahsettiğimiz kuramsal ve metodolojik zemine dayalı olarak yapılmasının bunların isabet oranını ve ilmî seviyesini daha da artıracığını düşünmekteyiz.

Burada listelenen araştırmalar üzerinde daha ayrıntılı bir değerlendirmenin müstakil bir çalışmada yapılması faydalı olacaktır. Ayrıca benzer bir kaynakçanın ülkemiz dışındaki araştırmalar için de hazırlanması ve bu araştırmaların da değerlendirilmesi gerektiği kanaatini taşımaktayız. Netice olarak ülkemizdeki akademik çalışmaların metin tenkidiyle alakalı daha öncelikli sahalara yönelmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Ayrıca İslam dünyasında yapılmış olan nitelikli çalışmalar hakkında farkındalık oluşturulması ve bunlardan istifade edilmesi muhaddislerin metin tenkidi zihniyetlerinin, kullandıkları tenkit dilinin ve hadis tenkit faaliyetlerinin boyutunun vuzuha kavuşmasında oldukça önem arz etmektedir.

Extended Abstract

In Turkey, the subject of content criticism in ḥadīth stands as an important research field. In this field, on the one hand, the content criticism activities of ḥadīth scholars are investigated, on the other hand, some ḥadīths whose meanings are considered problematic are subjected to content criticism. The idea that it would be useful to prepare a collective list of academic articles, theses and books on this subject in our country to date, in order to facilitate researchers interested in the subject of content criticism, has led us to prepare such a bibliography. For this purpose various sources were used to identify studies related to content criticism. Articles and books of ḥadīth academics working in our country were accessed from the YÖK Academic website. Care was taken to ensure that the content of a particular study was related to the subject of content criticism, rather than searching for words such as “text” or “criticism” directly in the title of a study.

According to the findings we reached as a result of the above-mentioned method, a total of 194 articles, 87 theses and 60 books have been published in our country. In the presentation of these studies, the number of which has reached 341, main headings were created according to the eight subjects we determined, considering that it would be more appropriate to classify them according to subjects at the primary level, and under these main headings, articles, theses and books were listed in alphabetical order at the secondary level. In our study, these works have been classified under the following main headings at the primary level: Contemporary Content Criticisms, General and Theoretical Issues, Criteria of Content Criticism, Content Criticism Practice of Ḥadīths in the Past, Premises of Content Criticism, Problems of Content Criticism, Transmitter Interventions, Other Topics Related to Content Criticism.

It is seen that in the last thirty years, many articles, theses and book studies in our country have addressed various aspects of the subject of content criticism. After presenting a bibliography of all studies related to the subject of content criticism, a bibliometric analysis of these studies was made. For this purpose, the distribution of these studies according to years, subjects and type of study, and the distribution of theses according to type and universities were examined. In addition, a general evaluation of these studies was made and important problematics and research areas related to content criticism were mentioned.

When we look at the distribution of studies on content criticism in our country accord-

ing to their subjects and type of study, the order of the subjects according to the frequency of publications is as follows: Contemporary Content Criticisms (122 publications), Content Criticism Practice of Hādīth in the Past (61 publications), Criteria of Content Criticism (56 publications), General and Theoretical Issues (46 publications), Problems of Content Criticism (24 publications), Premises of Content Criticism (12 publications), Other Issues Related to Content Criticism (11 publications), Transmitter Interventions (9 publications). The order of publication types according to publication frequency is as follows: Article (194 publications), thesis (87 publications), book (60 publications). Two issues stand out in these figures. According to the first of these, content criticism research is mostly focused on criticism studies conducted in modern times. Secondly, content criticism studies are mostly in article format. In general terms, this situation can be perceived as a sign of the interest of many researchers in the subject of content criticism.

When we look at the distribution of the studies conducted according to the topics, it is seen that some issues that can be addressed with more priority are left behind and it is understood that the largest part of the studies (122 studies) consists of contemporary content criticisms. However, in our opinion, issues such as transmitter interventions, problems of content criticism, its premises, criteria and general nature are more important to be addressed in a higher number of studies. This is due to the fact that the accuracy of criticisms made without a solid theoretical and methodological basis will decrease.

Another issue is the relative scarcity of research on the content criticism activities of hādīth scholars in the past. As a matter of fact, 61 studies have been conducted on this subject and these constitute 18 percent of the total studies. However, such research is essential for the examination of the claim that the hādīth scholars did not criticize the content sufficiently. On the other hand, the fact that 56 studies have been conducted on the criteria of content criticism and that different criteria are extensively discussed in independent studies indicates that this subject has been researched at a level that can be considered sufficient.

Kaynakça | References

Ahatlı, Erdinç. “Cumhuriyet Dönemi Hadis Şerhçiliği Bibliyografyası”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11/21 (2013), 201-270.

Çalgan, Mehmet Ali. *Muhaddisler Muhteva Tenkidi Yaptı mı?*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2023.

Çiftçi, Mehmet Emin. “Günümüz Türkiye’inde Metin Tenkidi ile İlgili Metodoloji Çalışmaları”. *Darülhadis: İslami Araştırmalar Dergisi* 1 (2021), 118-138.

Dümeynî, Misfir b. Gurmullah. *Mekâyis nakdi mutâni’s-sünne*. Riyad: yy., 1984.

Erünsal, İsmail vd. *İlâhiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu (1953-2015)*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2017.

Gül, Recep Emin. “2012-2017 Yıllarında Türkiye’de Yapılan Hadis Tezleri Bibliyografyası ve Değerlendirilmesi”. *Mîzânü’l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 6 (2018), 93-123.

HL, Güncel Hadis Literatürü ve Araştırmaları. “Hadis Literatürü”. Erişim 01 Nisan 2024. <https://www.hadisliteraturu.com/>

Ökdem, Ahmet. *Hadis Tenkidinde Tariklerin Karşılaştırılmasının Kuralları*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2019.

Özkan, Halit. “Cumhuriyet Dönemi Hadis Çalışmaları: Bir Hasıla”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11/21 (2013), 9-39.

Ürkmez, Ahmed. “Tenkit Temelli Türkçe Hadis Çalışmaları Bibliyografyası”. *Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler -* 17/55 (2013), 201-224.

Polat, Salahattin. *Metin Tenkidi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.

Yılmazörnek, Betül. “Türkiye’de Hadis Usûlü Alanında Hazırlanan Tezler -Bir Liste Çalışması-”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 12/1 (2014), 103-130.